

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

LARA BRGLEZ

STANOVANJSKA SKUPINA KOT ČASOVNO
PREHODNA STRUKTURA?

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIALNO PEDAGOGIKO

LARA BRGLEZ

Mentor: prof. dr. BOJAN DEKLEVA

STANOVANJSKA SKUPINA KOT ČASOVNO
PREHODNA STRUKTURA?

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2013

ZAHVALE

Zahvaljujem se tebi, Mojca. Hvala, ker si me spustila v svoj vsakdan. Vsako srečanje s tabo je pisano potovanje po doživljanju in dožemanju drugačnosti sveta. In hvala za sodelovanje pri diplomski nalogi ... za vso iskrenost, strahove, tišino in veselje.

Zahvaljujem se mentorju prof. dr. Bojanu Deklevi za vsa odpisana elektronska sporočila, za vsa postavljena vprašanja, za pogovore in popravljene vejice „,

Hvala staršem in bratu, ki me podpirajo pri študiju in potrpežljivo ter strpno čakajo na moj prihod domov.

Zahvaljujem se prijateljicam in prijateljem, ki so me spodbujali in opogumljali.

In hvala tebi, Sandi. Hvaležna sem, da nič ne jemlješ za samoumevno, da se trudiš razumeti svet okoli sebe s tem, ko vse postaviš pod vprašaj. S tabo rada iščem odgovore na večna vprašanja ...

POVZETEK

Bivanje v stanovanjski skupini ni časovno omejeno, vendar je glavni cilj odhod iz nje in s tem samostojno življenje. Stanovanjsko skupino kot časovno vmesno strukturo bivanja raziskujem preko posameznikovih, skupnostnih in družbenih komponent. V teoretičnem delu bom podrobneje opredelila stanovanjsko skupino, način delovanja in okoliščine, v kateri so stanovanjske skupine nastale. Samo delovanje stanovanjske skupine in skupnostnih služb sem povezala s širšim družbenim kontekstom v katerem živimo. V empiričnem delu pa sem preko študije primera raziskovala način življenja v stanovanjski skupini, dožemanje prehodnosti stanovanjske skupine s strani stanovalke ter dejavnike, ki so omogočili in še omogočajo stanovanjsko skupino kot časovno ne vmesno strukturo bivanja.

Ključne besede: stanovanjska skupina, prehodnost programa, družba/skupnost, alternative

SUMMARY

Living in a group home is not time limited; however, the main objective of the residents is to leave to begin an independent life. I explore a group home as a temporary structure between an institution and a community through individuals', communal and social components. The theoretical part provides a detailed description of a group home, its functioning and the circumstances in which it was established. It connects the functioning of the group home and its services with a wider social context. The empirical part of the thesis involves a case study examining the way of life in the group home, how one of the residents perceives the transition aspect of the group home, and the factors that have contributed to the creation of the group home as a temporary residence structure.

Keywords: group home, transitional program, society/community, alternatives

Kazalo

1. TEORETIČNI DEL	1
1.1. UVOD.....	1
1.2. KAJ JE STANOVANJSKA SKUPINA?.....	2
1.3. NAMEN STANOVANJSKE SKUPINE	3
1.4. POMEN VMESNOSTI IN PREHODNOSTI	4
1.4.1. PROSTORSKA	4
1.4.2. ČASOVNA.....	5
1.5. DEZINSTITUCIONALIZACIJA.....	6
1.5.1. IZ-HOD – POKAZATELJ SISTEMSKEGA KAOSA ALI NE SODELOVANJA STROK?	9
1.6. SKUPNOST IN DRUŽBA	10
1.7. SKUPNOSTNE SLUŽBE.....	13
2. EMPIRIJA.....	17
2.1. OPREDELITEV PROBLEMA IN NAMEN RAZISKOVANJA	17
2.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.....	17
2.3. METOD.....	18
2.4. POSTOPEK RAZISKOVANJA	18
2.4.1. OPAZOVANJE in PISANJE DNEVNIKA	19
2.4.2. INTERVJU.....	19
2.5. IZBOR OSEBE	20
2.6. POSTOPEK PRIDOBIVANJA PODATKOV.....	20
2.7. POSTOPEK OBDELAVE PODATKOV	20
2.8. ANALIZA IN INTERPRETACIJA	22
2.8.1. STANOVANJSKA SKUPINA	22
2.8.2. ODNOSI.....	28
2.8.3. PRETEKLOST	30
2.8.4. PRILAGODITEV	32
2.8.5. ALTERNATIVE.....	34
2.9. SPREMINJANJE MOJIH POJMOVANJ RAZISKOVALNEGA PROBLEMA TEKOM RAZISKOVANJA	40
2.10. REFLEKSIJA PROCES RAZISKOVANJA	44
2.10.1. VNAŠANJE LASTNIH VSEBIN	44
2.10.2. RAZLIKE MED TEHNIKAMI RAZISKOVANJA.....	45
2.10.3. DOMET KVALITATIVNEGA RAZISKOVANJA.....	46

2.11. SKLEP	46
3. ZAKLJUČEK	47
4. LITERATURA	50

1. TEORETIČNI DEL

1.1. UVOD

» *Ja ne vem. Kje bi pa lahko bila?*«

Mojca

Stanovanjska skupina je za osebe, ki imajo dolgotrajne težave v duševnem zdravju, vmesna struktura med življenjem v totalni instituciji in življenjem v skupnosti. Prav tako je vmes med totalnim zajetjem posameznika in pogodbenim odnosom. Stanovanjska skupina je vmesna struktura bivanja, ki omogoča posamezniku prostor in podporo, da pridobi večšine, ki so potrebne za samostojno življenje. S tem omogoča prehod do novega, drugačnega načina življenja. Pojem težav v duševnem zdravju so močno povezane z medicinskim diskurzom in jih prej vidimo kot težavo in ne kot priložnost za spoznavanje sebe in drugih. Neznosna lahkotnost bivanja v času neomejene izbire potiska v ospredje lastno iniciativo, moč, odgovornost in krivdo za življenjski potek vsakega izmed nas. Tako duševne stiske drugega niso moja in tvoja odgovornost ampak izključno od tistega posameznika. Zato je potrebna stanovanjska skupina, da »opremi« posameznika z večšinami, ki so pogoj za enakovredno vključitev v skupnost. V času neomejene izbire, svobode gibanja in pluralnosti načina življenja vseeno obstajajo neka merila in meje, ki definirajo kdo lahko samostojno in avtonomno živi v skupnosti.

Za pisanje diplomske naloge s takšnim naslovom sem se odločila zato, ker opažam, da posamezniki, ki imajo dolgotrajne težave v duševnem zdravju, živijo v stanovanjski skupini več let. Kljub temu, da so samostojni, po bivanju v stanovanjski skupini ne začnejo samostojnega življenja v skupnosti, ampak se vrnejo nazaj k družini ali v celostno institucionalno oskrbo. Zato me zanima časovna vmesnost stanovanjske skupine. Časovno vmesnost bivanja v stanovanjski skupini lahko opredelimo kot prehodno ali kot trajno. V nadaljevanju diplomske naloge pišem o vmesnosti predvsem s časovnega vidika. Kadar pa omenjam »(časovno) ne vmesnost«, mislim predvsem na to, da stanovalci ostajajo v stanovanjskih skupinah trajno ali zelo dolgo ter da stanovanjska skupina v teh primerih ne izpolnjuje funkcije priprave stanovalcev za samostojno življenje v skupnosti.

V teoretičnem delu bom podrobneje opredelila namen in vmesnost stanovanjske skupine in jo kot družben konstrukt povezala z današnjim časom in vzroki zakaj je stanovanjska skupina

sploh nastala. V empiričnem delu bom preko študije primera poskušala osvetliti dejavnike, ki delajo stanovanjsko skupino za časovno ne vmesno strukturo bivanja.

1.2. KAJ JE STANOVANJSKA SKUPINA?

Stanovanjska skupina je ena izmed vmesnih struktur bivanja (Brandon & Brandon, 1992; Flaker, 1998a; Jerman, 1991; Levin in Levin, 2012; Napret, 1996; Švab, 2004; Tanček, 2008;), ki predstavlja alternativo totalnim institucijam.

Je »umetna in nevsakdanja« oblika bivanja (Flaker, 1998a, str. 267) in je drugačen odgovor na obravnavo ljudi, ki se iz institucionalnih prostorov premakne v skupnost. Levin in Levin (2012) pa stanovanjsko skupino in s tem povezano sostanovalstvo predstavita kot edino možnost preživetja, glede na drage najemnine stanovanja. Stanovanjske skupine podpirajo državni viri (preko nevladnih organizacij), lokalne skupnosti ter invalidska pokojnina posameznika ali posameznikova plača (prav tam). Stanovanjska skupina je torej postavljena v skupnost. To omogoča interakcijo z okoljem in sodelovanje s skupnostjo in s tem hkrati ozaveščanje o duševnih težavah, hospitalizaciji in stigmati (Tanček, 2008). Prav postavitev stanovanjskih skupin v skupnost bi naj povečala širjenje in utrjevanje socialnih mrež (Tanček, 2008; Levin in Levin 2012), saj stanovanjske skupine izhajajo iz negacije zavoda (Flaker, 1998a) in s tem povezane dezinstitutionalizacije.

Flaker (1998a) stanovanjsko skupino kot vmesno strukturo postavi iz dveh vidikov: iz organizacijske ravni in ravni odnosov. Organizacijska raven stanovanjsko skupino postavlja v prostor »med civilnim življenjem in institucijami« (Flaker, 2012a, str. 65; Flaker, 1998a). Odnosna raven pa stanovanjsko skupino umešča med totalnim zajetjem posameznika (značilna za institucionalno oskrbo) in med pogodbenim odnosom posameznika (stranka) in strokovnega delavca (ekspert), kar je značilno za delo s posameznikom (case work) (Flaker, 1998a; Jerman, 1991; Tanček, 2008).

Obstaja več vrst stanovanjskih skupin, ki se razlikujejo glede časa bivanja, prisotnosti strokovnih delavcev in idejne usmerjenosti (Flaker, 1998a; Jerman, 1991; Tanček, 2008). V Pravilniku o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev je stanovanjska skupina definirana kot predhodna ali stalna oblika bivanja (Levin in Levin 2012; Tanček, 2008).

O stalni obliki lahko govorimo takrat, ko obstajajo razlogi za vključitev posameznika, in ko posameznik izpolnjuje vse najemne pogodbe (Levin in Levin, 2012; Tancek, 2008). Stalna oblika traja do premestitve uporabnika v drugo obliko bivanja (Tancek, 2008).

Prehodna oblika namestitve traja do takrat, ko posameznik še ni sposoben živeti samostojno (Tancek, 2008). Ponekod v literaturi pa zasledimo, da prehodna namestitev traja do takrat, dokler posameznik čaka na neprofitno stanovanje (Levin in Levin, 2012). Vendar končata opis s tem, da stanovanjske skupine »izgubljajo lastnost prehodne namestitve« (Levin in Levin, 2012, str. 257).

Če povzamem, je stanovanjska skupina nek vmesni prostor med institucionalno oskrbo in samostojnim življenjem. Kaj pa je samostojno življenje in kako ta cilj v stanovanjskih skupinah dosežajo?

1.3. NAMEN STANOVANJSKE SKUPINE

Večina avtorjev poudarja dva namena stanovanjske skupine. To sta: reintegracija v skupnost in alternativna oblika zdravljenja (Flaker, 1998a, 2012a; Jerman 1991; Lamovec 2006; Švab 2004; Tancek, 2008). Poleg namestitvene funkcije še stanovanjska skupina zajema tudi druge oblike podpore. V stanovanjski skupini živi največ 6 ljudi (Tancek, 2008; Šent, b.d.) in na podlagi individualnega načrta postopno osvajajo cilje, ki jih skupaj s strokovnim delavcem določi uporabnik. Delo v stanovanjski skupini torej zajema priprave na novo življenje. Najprej znotraj neke skupine, nato izven nje (Videmšek, 2012). Vse to se dosega skozi različne faze, ki zahtevajo svoj čas in vsebine (prav tam). Letak neprofitne organizacije Šent pri opisu namena stanovanjske skupine zaključí, da skušajo »doseči čim večjo samostojnost posameznika s ciljem samostojnega bivanja« (Šent, b.d.). Tudi v opisu stanovanjskih skupin Novi paradoksi v razpredelnici, kjer podrobno razdelajo faze bivanja v stanovanjski skupini, se razpredelnica konča s fazo »zapustitev stanovanjske skupine« (Tancek, 2008, str. 44). In kakšna je predvidena pot do tega cilja?

Odgovor je življenje v vsakdanu. Vsakdanjik v stanovanjski skupini je oblikovan po načelih normalizacije. Normalizacija v ospredje postavlja integracijo in stanovanjska skupina je odraz prizadevanja normalizacije stigmatiziranih skupin. Brandon in Brandon (1992) govorita o umetnosti vsakdanjika. Gre za učenje gospodinjskih in socialnih veščin, ohranjanje čistoče, urejanja pravic ter pomoč pri zdravstvenem varstvu, učenje ravnanja z denarjem, podpora pri

krizah, sodelovanje s svojci, iskanje zaposlitve in aktivnem preživljanju prostega časa (Tancek, 2008).

V stanovanjski skupini lahko bivajo osebe, ki imajo dolgotrajne težave v duševnem zdravju in potrebujejo pomoč na zgoraj naštetih področjih. Pomoč na teh področjih potrebujejo ravno zaradi dolgotrajnega življenja v totalnih ustanovah ali doma, kjer je način preživljanja vsakdanjika zelo nevsakdanji zaradi stigme, ki spremlja posameznika in onemogoča samostojno življenje. V stanovanjski skupini je organizacija vsakodnevnih opravil razdeljena med stanovalce. Pogosto imajo določene naloge za higiensko vzdrževanje posameznih prostorov, ponekod tudi določitev dnevnega jedilnika (Tancek, 2008). V bližnjih trgovinah ima stanovanjska skupina urejeno brezgotovinsko plačevanje (prav tam), kar bi naj spodbujalo učenje ravnanja z denarjem. Strokovni delavci individualno pomagajo pri gospodinjstvih opravilih ter spodbujanju za osebno higieno (prav tam). Pomembno je tudi, da se posameznika spodbuja k širjenju socialnih mrež v skupnosti preko članstva v različnih društvih, obiskovanja prireditev, navezovanju stikov s sosedi...

1.4. POMEN VMESNOSTI IN PREHODNOSTI

Freire (Flaker, 1988) označi zavest kot prehodno. Prehodno zato, ker jo sestavlja nek fatalizem, molk, in »nezavedanje možnosti biti soustvarjalec sveta in zgodovine« (Flaker, 1988, str. 56). Sem bi lahko umestili stanovanjsko skupino. Vmesni prostor omogoča ponovno spoznavanje svojih želj, potreb, interesov (Flaker in sod., 2008) kjer si posameznik na novo organizira svoje življenje. Institucionalna namestitev zajema vse potrebe in želje, medtem ko je namestitev v skupnosti razčlenjena (Flaker in sod., 2008). Kot kokon, kjer posameznik pridobiva moč in večšine, da se na koncu zave svojega soustvarjanja sveta, skupaj z drugimi v skupnosti. Kokon je snov, ki ščiti. Je vmes med gosenico in metuljem. Ličinki metulja daje prostor in čas, da se razvije. Tako bi naj tudi stanovanjska skupina nudila prostor in čas. V nadaljevanju bom predstavila prostorski in časovni vidik stanovanjske skupine.

1.4.1. PROSTORSKA

Flaker (2012b) stanovanje pojmuje kot osebni prostor, ki si ga ustvariš sam in imaš lasten tempo (prav tam). In čeprav poudarjajo, da stanovanjske skupine povečajo stopnjo avtonomije posameznika, zmanjšajo izoliranost v skupnosti in zmanjšajo število hospitalizacij (Flaker, 1998a; Jerman, 1991; Tanček, 2008;), avtor omeni tudi negativno stran stanovanjske skupine.

Samo z ustvarjanjem prostora še ne pomeni, da bo posamezniku, zaradi življenja v stanovanjski skupini, lažje. Gre za »ustvarjanje družabnih prostorov« (Flaker, 2012b, str. 67). S tem bi se najverjetneje tudi strinjala Maturana in Varela (1998), ki pravita, da so živa bitja avtonomne enote, a hkrati potrebujejo stalen strukturen spoj z okoljem. Gre za potrebo po varnih in zaupnih odnosih – po socialni mreži, ki je mnogokrat kljub bivanju v skupnosti zaradi stigme duševnih težav okrnjena.

Sam prostor še ne pomeni nujno, da je posameznikov položaj izboljššan. Zaviršek (2000) poveže družbo in prostor kot vzajemni sili: »Prostor je dinamična materialna sila, ki vpliva in konstruira posameznikovo življenje in socialne odnose« (Zaviršek, 2000, str. 219). Širše prostorsko gledano pa lahko rečemo, da ljudje, ki živijo v stanovanjski skupini, niso v družbi in tudi niso izven nje (Lamovec, 1998). Bauman je zapisal, da v današnji zahodni družbi velja načelo: »Tujci naj bodo vidni ne pa slišni« (Bauman, 2002, str. 134). To se na nek način odraža v lokacijah stanovanjskih skupin, ki so pogosto na obrobju mesta, pri obvoznici ali pa v bližini psihiatrične bolnišnice. In čeprav živijo v skupnosti, se (ne)integriranost v skupnost kaže preko odnosov s sosedi. V literaturi to (ne)integriranost prikaže kratica NIMBY (not in my back yard) (Zaviršek, 2002,; Levin in Levin, 2012).

1.4.2. ČASOVNA

Predvsem časovna komponenta je danes pomembna. O tem zelo dobro piše Bauman (2002), ki lahkotnost gibanja označi za privilegij moči. S prisposodbo medmrežja pokaže, da danes ne pomeni veliko prostor ampak čas. »Čas, kot orodje osvajanja prostora« (Bauman, 2002, str. 144) napiše avtor in povzame po Shields-u, ki znan Kantov rek spremeni v: »Naselil sem prostor, torej sem« (prav tam). Gibanje je danes v ospredju in le s tem na nek način, kot zunanji opazovalci, ocenjujemo učinkovitost (Maturana in Varela, 1998). Zaviršek (2000) pojem liminalnost označuje za vmesno obdobje, napredek iz enega v drugo stanje. Torej pretočnost. Sama beseda limen je latinskega izvora in pomeni prag (Stojić, 2007). Prag v vsakdanje življenje v skupnosti?

In kakšen pomen ima tukaj stanovanjska skupina? Stanovanjska skupina v tej tekoči moderni definitivno omogoča (Bauman, 2002) neko časovno in prostorsko kontinuiteto bivanja. In pri posamezniku, ki je stigmatiziran zaradi oznake duševna bolezen, je kontinuiteta pomembna. Ampak ali stanovanjska skupina res predstavlja prag vstopa v družbo?

Flaker v Analizi stanovanjskih skupin v glavnem ugotavlja, da je stanovanjska skupina med družinskim načinom življenja in med zavodskim načinom življenja. Odraž tega je kolektivizacija gospodinjske vloge (Flaker, 1998a). Vendar se tudi »običajno« družinsko življenje spreminja in s tem delitev gospodinjskih opravil (Švab, 2001; Giddens, 2000; Ule 2003;). Poleg tega je veliko ljudi ravno način družinskega življenja pripeljal do stanovanjske skupine in želje po samostojnem bivanju.

Ali lahko govorimo o tem, da je organiziranost načina življenja v stanovanjski skupini odraz sprememb načina življenja na sploh? In ali so ravno te spremembe omogočile nastanek stanovanjskih skupin in hkrati vzdržujejo to obliko bivanja tako, da jo naredijo za najbolj približan in končen model integracije v skupnost?

Kaj je tisto, kar je povzročilo nastanek stanovanjske skupine in kakšna bi morala biti skupnost ter družba, da bi stanovanjska skupina uresničila svoje cilje? V nadaljevanju bom govorila o dezinstitutionalizaciji in času, v katerem se vse to odvija.

1.5. DEZINSTITUCIONALIZACIJA

Dezinstitutionalizacija pomeni zapiranje totalnih, represivnih ustanov ter spremembo obravnavanja težav v duševnem zdravju (Flaker, 1998b, 2012a;). Pri dezinstitutionalizaciji ne gre samo za premik v skupnost, ampak za izkušnjo vsakdanjega življenja, ki se nikakor ne more odvijati znotraj totalnih institucij (Videmšek, 2012). Gre za spremembe pri preoblikovanju služb in storitev na področju duševnega zdravja (Flego, Sorta in Orel, 2012). Dezinstitutionalizacija ne pomeni samo organizacijsko spremembo ampak tudi spremembo dojemanja stigmatiziranih oseb. To pomeni, da ima vsak pravico do življenja v skupnosti in pravica do odločanja o svoji usodi (Flaker in sod, 2008).

Za spremembo obravnavanja težav v duševnem zdravju je bilo pomembno obdobje po 2. svetovni vojni, ko so opazili, da težave v duševnem zdravju niso izključno individualne (Flaker, 1998b; Videmšek, 2012;). Po 2. svetovni vojni so psihiatrične bolnišnice spreminjali v bolnišnice za vojake in odpuščeni duševni bolniki so brez težav živeli v skupnosti brez večje stigme (Flaker, 1998b). Tudi sama miselnost v družbi se je spremenila. Vojna je za sabo pustila željo po pravičnejši družbi, vedno večji potrebi po povezanosti in večanju državne blaginje (prav tam). Tudi psihiatrija se je začela povezovati z drugimi strokami, vzporedno z vsem tem pa koraka pojav blaženja bolezni z medikalizacijo (prav tam). Ti trije dejavniki so torej v svojem prepletu omogočili dezinstitutionalizacijo.

Dezinstitucionalizacija se je v slovenskem prostoru začela z Logaškim eksperimentom (Flaker, 2012a). Avtor na kratko naredi pregled razvoja in za »zlato dobo« označi ustanovitev prve stanovanjske skupine. Videmšek (2012) dezinstitucionalizacijo na slovenskem razdeli v tri faze. Prvo fazo so izvajali zavodi, drugo nevladne organizacije in tretjo (ki še traja) obe oblike skrbi skupaj (prav tam). Druga faza je umeščena od leta 1992 do leta 2000, kar ponazarja tranzicija iz socialističnega modela države v kapitalističen model, in s tem od »monopolnega k pluralni ureditvi socialnega varstva« (Videmšek, 2012, str. 77). Pluralizacija nakazuje preusmeritev iz javnega, državnega sektorja v nevladni sektor (Muršič, 1999). Nevladne organizacije so torej začele prevzemati skrb za obravnavo ljudi s težavami v duševnem zdravju v skupnosti. Muršič (1999) razvoj tretjega ekonomskega sektorja in s tem zmanjševanje vpliva države vidi kot priložnost za avtonomno delovanje nevladnih organizacij.

Tako so se z dezinstitucionalizacijo skupnostne službe po večini začele razvijati pod okriljem nevladnih organizacij. Vendar, kljub širitvi tretjega ekonomskega sektorja lahko še vedno govorimo o sobivanju totalnih institucij z nevladnim sektorjem oziroma skupnostno službo, kar Videmšek (2012) izpostavi kot tretji val dezinstitucionalizacije. Psihiatrična bolnišnica ni zmanjšala svojih kapacitet. Videmšek (2012), ki navaja Ramon (1993), opozori, da Slovenija še sploh ni začela z dezinstitucionalizacijo pri zmanjševanju postelj v psihiatričnih bolnišnicah, ampak samo v skupnostnih službah.

Kje se je zataknilo? Flaker (2012a) pravi, da pri delitvi virov in podpori, kar se kaže v selekciji sprejema v stanovanjsko skupino, saj so težje primere vedno poslali v zavodsko oskrbo (prav tam). Nadaljnji vzroki so po avtorjevem mnenju tudi vztrajanje strokovnjakov pri poziciji moči. Začetek dezinstitucionalizacije je ravno izhod iz klasičnih vlog pacienta in strokovnjaka in konec tega procesa je življenje v skupnosti (Flego, Sorta, Orel, 2012). Flaker (2012a) nadaljuje, da je premalo zunanje politične podpore in razlogi za soobstoj obeh načinov obravnave so tudi strukturne narave. Pri slednjem bi se posebej ustavila.

Pomembno je, da ima oseba streho nad glavo in da lahko to stanje vzdržuje. Ljudje s težavami v duševnem zdravju pa na odprtem trgu tekmujejo za stanovanja tako kot ostali (Flaker in sod., 2008; Flaker, 2012a; Levin in Levin, 2012;), kar je dvolično. Stigma jih naredi za odvisne od državnih prejemkov, saj jih po večini ne sprejme v trg delovne sile. Hkrati pa kriterij za integracijo v družbo (kot je npr. plačano delo, socialni kapital) zanika njihov hendikep, saj ravno kulturno konstruiran (Zaviršek, 2000) hendikep povzroča primanjkljaj na

določenih področjih življenja zaradi stigme. Paradoks tega se kaže v tem, da je »prednostni« kriterij na razpisih za neprofitna stanovanja na primer lastna družina (Izhodi Iz-hoda; Flaker in sod., 2008). Čeprav so na podlagi gibanja v 90-tih razvili ogromno novih metod in pristopov (od individualnega načrtovanja, ocenitve tveganja, zagovorništva, koordinatorstvo...) (Brandon in Brandon 1992; Flaker, 1998a, in 2012a; Flaker in sod., 2008; Jerman, 1991; Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2004;) ki kažejo priznavanje drugačnosti in individualnosti na mikro ravni, hkrati na makro ravni tega priznanja ni, kar se odraža v obstoju obeh oblik dela z ranljivimi skupinami.

Kaj dela dezinstytucionalizacijo za aktualno in hkrati pušča represivne ustanove žive? Flaker (1998b) zapiše, da je dezinstytucionalizacija značilna tako za levo kot za desno politiko. Je v korist osvobajanja, emancipaciji (Flaker, 1998b; Muršič, 1999; Giddens, 2000;) in zmanjšanju državnega proračuna. Pri vsem tem torej v ozadju stojijo ekonomski interesi (Flaker, 1998b; Muršič, 1999; Napret, 1996;). In vendar »ustanove stojijo« (Flaker, 1998b, str. 215) in sobivajo skupaj s službami v skupnosti, ki pa prav tako ne uresničijo svoje prehodnosti v skupnost. Kaj je tisto, kar dela dezinstytucionalizacijo nepopolno? Zakaj je prehod, vstop v skupnost in s tem v širšo družbo tako težek?

Če sem na začetku povzela, da dezinstytucionalizacija pomeni zapiranje družbenih ustanov in spremembo obravnave oseb, ki imajo težave v duševnem zdravju ter spremembo služb, hkratno sobivanje z drugimi oblikami pomoči nakazuje samo, da dezinstytucionalizacija ni pokopala starih ustanov ampak je dala legitimen prostor še drugim oblikam pomoči. Dezinstytucionalizacija v Sloveniji ima posebno obliko. Sobivanje totalnih ustanov in sočasno razvijanje skupnostnih služb. Oviro dezinstytucionalizacije predstavljajo tudi nepovezanost socialnega in zdravstvenega sektorja ter zakonska podlaga. Zakon o duševnem zdravju je namreč uvedel nekaj novosti, kot so zastopnik, koordinator in multidisciplinarni tim za individualno obravnavo (ZDZdr, 2008) a še vendar so v zakonu navedeni tudi varovalni ukrepi, kot je npr. časovno omejeno telesno oviranje s pasovi (prav tam). Avtorice poudarjajo, da s tem država ne spodbuja k dezinstytucionalizaciji (Flego, Herta in Orel, 2012), kljub temu da se je s podpisi mednarodnih dokumentov zavezala k dezinstytucionalizaciji (Izhod Iz-hoda, 2012). V tem se pravzaprav vidi odnos širše družbe do oseb, ki imajo težave v duševnem zdravju, saj »dokumentacija ni sklop vrednostno nevtralnih papirjev, ampak vselej vsebuje predpostavke o ljudeh, ki jih obravnava« (Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002, str. 216).

In čeprav obstajajo skupnostne službe in hkrati skupnostna psihiatrija (za celotno Slovenijo je z letošnjim letom 19 multidisciplinarnih timov) (Kores Plesničar, 2012; Sent, b.d.) so vsi skupaj nepovezani in težko govorimo o tisti »pravi« dezinstucionalizaciji. Vse to kaže na pluralnost (Muršič, 1999) in hkrati tudi na veliko zmedo ter protislovnost skrbi za ljudi s težavami v duševnem zdravju predvsem v smislu financiranja s strani države.

1.5.1. IZ-HOD – POKAZATELJ SISTEMSKEGA KAOSA ALI NE SODELOVANJA STROK?

Ko so prehodili 700 km po Sloveniji, imajo sedaj v Ljubljani stanovanje, kjer živijo štirje stanovalci. Stanovalci so iz zavodov po Sloveniji, nekateri tudi iz stanovanjskih skupin. Za Iz-hod bi lahko rekli, da je v bistvu alternativa alternative. Stanovanjske skupine so se pojavile kot zagon (»zlata doba«) dezinsitucionalizacije v Sloveniji in sedaj s svojo nevmesnostjo predstavljajo nekaterim enak način bivanja kot v zavodu. Avtorji dela Izhodi Iz-hoda prikažejo delo v eni izmed stanovanjski skupin nevladne organizacije kot nefleksibilno in togo. Prav tako so izpostavili problem prenosa financiranja iz nevladnih organizacij na drugo obliko skrbi. Iz-hod je zgodba o tem, kako na praktični ravni stvari ne funkcionirajo tako kot bi morale.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013-2020 (ReNPSV13-20, 2013) v ciljih navaja povečanje skupnostne skrbi in zmanjšanje institucionalne oskrbe. Hkrati pa Iz-hodovci delijo z bralci izkušnjo, da je bilo na pohodu veliko institucij na sveže prenovljenih ali pa so bili sredi procesa prenove. Eden izmed potencialnih ciljev Resolucije nacionalnega programa socialnega varstva je tudi urediti razmerje med uporabnikom skupnostne oskrbe in uporabnikom institucionalne oskrbe 1:1. Torej bo tudi v bodoče govora o soobstoju obeh oblik skrbi.

»Cilj dezinstucionalizacije je namreč osvoboditev, ukinitvev ločevanja (apartheida) in izločevanja, je človeški proces, proces osvobajanja in krepitev solidarnosti« (Flaker, 2012a, str. 26). Morda pa cilj dezinstucionalizacije zanemarja okoliščine, v katerih se to dogaja in bi ga lahko označili za previsoko zastavljenega. In kakšne so okoliščine, v katerih se dezinstucionalizacija odvija?

1.6. SKUPNOST IN DRUŽBA

Bauman (2002) potrebo po skupnosti v tekoči moderni predstavi kot potrebo po obrambi. Po obrambi pred tujim in drugačnim. Takšna skupnost je skrbno varovana, kot posameznikovo telo (prav tam). V knjigi naslika homogene soseske, ki so varovane s kamerami in varnostniki ter so lepo negovane. Takšne soseske so kot otok sredi razburkanega morja (prav tam) – tujega, neprijetnega, nevarnega... Avtor povzame, da so takšne skupnosti prej »simptom kot pa zdravilo« (Bauman, 2002, str. 253).

Prispodobe družbe kot zdravila ali strupa pa izpostavi tudi Dürkheim (1992), ki govori o kultu človeka. Bolj kot je družba obsežna, kompleksna, več je individualnih razlik med posamezniki (prav tam). In globalizacija hoče ravno raznolikost sveta združiti v eno veliko globalno vas, kjer so ljudje drugačni na predvidljiv način (Rutar, 1995). Za tako kompleksno družbo je potrebno, da ima nekaj, kar drži posameznike, da ohranjajo takšno strukturo in takšen način življenja, ki jim sistemsko pronica v vsakdanjik. Kult človeka je tisti, ki »združuje posameznika z družbo« (Dürkheim, 1992, str. 49).

Posameznik se žrtvuje in se pusti zatreti v neki meri, da je del družbe (Freud, 2001; Dürkheim, 1992; Bauman, 2002;), vendar to ne pomeni, da je družba nad posameznikom in da družba ustvari »potrebe, ki niso naše« (Dürkheim, 1992, str. 47). Sicer je res, da se posameznik že rodi v nek sistem, ki ima že »izdelane situacije za nemoteno funkcioniranje« (Šadl, 1992, str. 74) in jih posameznik s procesom internalizacije prevzame za svoje. Teorije simboličnega interakcionizma (Sandstrom, Martin, in Fine, 2010; Šadl, 1992;) posameznika postavljajo kot akterja, ki si sam kreira in interpretira svet znotraj odnosov, v katere je vpet. Družba in posameznik sta dve tendenci, za kateri je nujen strukturni spoj (Maturana in Varela, 2005). In čeprav je posameznik že rojen v nek prostor, ki ima lasten način delovanja in se s tem samoproizvaja (prav tam), prav tako posameznik s svojim samoproizvajanjem vpliva na okolje. Družba in posameznik potrebujeta za svoj obstoj drug drugega in ne v smislu zatiranja enega od akterjev, ampak sta nenehno v interakciji, pri čemer se obe enoti ohranjata na sebi lasten način (prav tam).

Res pa je, da je za »pravilen« vstop v družbo, potrebno dati nekaj svojega na stran, da dobimo varnost. Družba in posameznik sta vedno v »dvoumnem razmerju« (Bauman, 2000, str. 53). In posameznik je vključen v družbo preko dveh »antagonističnih sil« (Dürkheim, 1992, str. 31). S procesom internalizacije smo podobni drugim. Vstop v družbo s pomočjo internalizacije ima svoj »davek«. V nas ustvari tujca, a nam hkrati omogoča, da tujca v sebi

tudi odkrijemo. Vse je vzajemno in krožno. Rutar (1995) gre dalje in poudari, da se rodiš v sistem in si podoben drugim. Vendar je drugačnost tisti »korak, ki zahteva tveganje in pogum« (Rutar, 1995, str. 23). In da je strpnost nekaj, kar bi moralo pomeniti spoštovanje tega poguma in tveganja (prav tam).

Družba je torej pogoj za uresničitev avtonomije in Bauman (2002) govori o tem, da jo ljudje potrebujejo in jo v tekoči moderni pogrešajo. Občutek varnosti je nujen za preživetje posameznika v družbi. In varnost so ljudje okoli nas, odnosi in institucije, ki urejajo odnose (Freud, 2001). Vendar pa to ne sme biti edina funkcija stanovanjske skupine (Videmšek, 2012). Boriti se mora za avtonomnost uporabnikov in njihovo enakopravnost in enakovrednost v družbi in skupnosti. Ali lahko prisposodba kokona enačimo z otokom sredi razburkanega morja?

Kerševan se v spremni besedi (Dürkheim, 1992) sprašuje ali je lahko družba zdravilo in/ali strup ter kakšna je razlika med družbo in skupnostjo? Dürkheim loči dve vrsti integracije v družbo. Mehanska solidarnost v družbi pomeni, da je visoka stopnja skupnega prepričanja in ravnanja – skratka kjer je visoka stopnja kolektivne zavesti (Loomis in McKinney, 1999; Kerševan: spremna beseda 1992;). Organsko solidarna družba pa se kaže v medsebojni odvisnosti, delitvi dela in s tem spodbuja individualizacijo (prav tam). Kolektivna zavest ni močna in s tem ekvivalentno narašča anomija – edina stalnica je »spreminjajoči in negotovi konsenz« (Loomis in McKinney, 1999, str. 311). Prav tako Tönnies (1999) združbo pojmuje na dva načina. Kot skupnost ali kot družbo. Skupnost je znana, domača, trajna, kjer je pristno sožitje in ne more biti slaba, medtem ko je družba svet, kjer vlada navidezno sožitje in je prehodna (prav tam).

Kje smo tukaj mi? Nedvomno v Dürkheimovi organsko solidarni družbi, ki za ceno napredka in izboljšanja ob stran postavi kolektivno zavest. Vendar nas avtor, ki je delo spisal 1879 (!) potolaži s pojasnitvijo prostega kolektivnega življenja: »Nekaj časa vso skupino vleče v individualizem; pride drugo obdobje in prevladovati začnejo družbeno in človekoljubne aspiracije« (Dürkheim, 1992, str. 27). Skupnost je torej problem in rešitev. Kaj od tega je, je odvisno od družbene ureditve v določenem času. Družba in skupnost sta potrebni za ustvarjanje in odkrivanje drugačnosti.

Če je dezinstucionalizacija dobila plodna tla za razcvet po obdobju pomanjkanje kolektivne zavesti, kjer so si bili ljudje med seboj sovražniki in so se delili ter ločevali po narodnosti in celo po zunanjih značilnostih... V kakšnih okoliščinah torej nastajajo skupnostne službe?

21. stoletje ima več poimenovanj. Tekoča moderna (Bauman, 2002), postmoderna (Švab, 2001), družba tveganj (Beck, 2001), Giddens (2000) pa ta čas poimenuje kot reflektivna moderna. Gre za čas, kjer je vse fluidno (Bauman, 2002). Torej čas hitrih sprememb, nenehnega gibanja in izgube trdnih, vnaprej zastavljenih prehodov, kjer posameznik nujno potrebuje neko konstanto za omejevanje svoje ranljivosti (Bauman, 2002; Švab 2001). To povzroča ranljivost in negotovost posameznika in družbenih skupin (Beck, 2001). Ohranitev družbene neenakosti se ohranja preko »sprememb družinskih struktur, bivalnih razmer, prostorskih razdelitev, sosedskih odnosov« (Beck, 2001, str. 190). Našteti dejavniki se spreminjajo zaradi vladajočih diskurzov, ki so družbeno ustvarjeni in pogojeni ter hkrati pronicajo v zasebno življenje posameznika (Beck, 2001; Giddens, 2000; Švab, 2001; Zaviršek, 2000). Predvsem menjava diskurza blaginje (»welfare«) z diskurzom dela (»workfare«) (Zaviršek, 2000, str. 30) je pomembna za ranljive skupine, ki niso vključene v trg dela, in kjer plačano delo opredeli vrednost posameznika (Lamovec, 1998).

Le-to pomembno vpliva na posameznikovo kakovost življenja. Tako materialno kot čustveno. Beck govori o tem, da tveganja in nasprotja, ki so družbeno ustvarjena, posameznik »subjektivizira in individualizira« (Beck, 2001, str. 199;), oziroma individualizira kolektivna občutja (Dürkheim, 1992). Pomen skupnosti se manjša in posameznik mora spreminjati in prilagajati »samopripoved« (Giddens, 2000, str. 80). Giddens (2000) piše o reflektivnem projektu jaza, ki ravno zaradi individualizacije zahteva nenehno transformacijo.

Individualizacija življenjskih potekov, ki je zelo močna v času, v katerem živimo, poteka po treh dimenzijah: preko faz »separacije, marginalizacije, in ponovne vključitve« (Stojić, 2007, str. 149) ali preko dimenzije »osvoboditve, odčaranja in nadzorovanja ali reintegracije« (Beck, 2001, str. 188). Pri drugi dimenziji avtor govori o izgubi storilnosti, kjer posameznik ni več pod okriljem »tradicionalne varnosti« (prav tam).

Flaker in sod., (2008) vrste negotovosti (telesna, materialna, socialna in doživljajska) prikažejo kot posledico stigme. Če ima posameznik možnost odločanja, kontinuirane stike in trdno socialno mrežo, materialno in telesno varnost in možnost zasebnosti, se bo počutil ne samo varnega ampak tudi gotovega (prav tam). Gotovost se lahko definira samo, če jo

spremlja tudi njeno nasprotje – tveganje. Ko ima posameznik hendikep, ki predstavlja kulturno travmo družbe (Zaviršek, 2000), lahko pride do tega, da je uporabnik v izredno varovanem položaju. In čeprav je varnost v času nenehnih sprememb pomembna, je prav tako pomembna neka stopnja tveganja.

Ontološka varnost (Giddens, 2000) se skriva v vsakodnevnih rutinah, zaupanju in odnosih... Kontinuiteta je pomembna za občutek varnosti. Predvsem kontinuiteta odnosov, prostora in rutin v vsakdanjiku. Pomembno za zaupanje v odnosih je, da posameznik ve, da se lahko zanese na nekoga (Švab: spremna beseda, 2000). Prav tako so rutine pomembne, saj se v primeru prekinitve, pojavi ranljivost posameznika (prav tam). In stanovanjska skupina kot vmesna struktura bivanja to zagotovo lahko ustvarja. Z dobrimi odnosi med stanovalci, s strokovnimi delavci, z urnikom opravil in obveznostmi stanovalcev.

Vendar, ali je življenje v stanovanjski skupini res dovolj za občutek varnosti? In koliko ustvarjanje varnosti znotraj stanovanjske skupine pripomore k naslednji postaji – avtonomno življenje v skupnosti? Ali lahko rečemo, da ravno varnost v stanovanjski skupini zmanjša željo po avtonomnosti?

Medtem ko skupnost dela ljudi s stigmo za razburkano morje, prav tako vmesna struktura bivanja z ovijanjem svojih uporabnikov v kokon prikazuje skupnost kot razburkano morje. Ne gre za vprašanje integracije v skupnost, ampak za vprašanje kako živeti skupaj! Strukturni spoj (Maturana in Varela, 2005) med večino in ranljivo skupino že obstaja. Ali znotraj totalne institucije ali znotraj (ne)prehodne strukture bivanja. Bolj pomembno je vprašanje, kakšen je ta strukturni spoj in kako ga lahko spremenimo.

1.7. SKUPNOSTNE SLUŽBE

Dezinstitucionalizacija je povzročila razkroj služb in iz institucionalne obravnave pokazala novo obliko dela z ljudmi. »Case management« ali delo s posameznikom (Anthony, 1993; Lamovec, 1998; Švab (ur.), 2004; Tancek, 2008; Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002;) postavi uporabnika kot enega izmed točk v trikotniku z lokalno skupnostjo in izvajalcem služb. Odnosi temeljijo na pogodbenosti in dogovarjanju (Flaker in sod., 2008; Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002). Vloga uporabnika je vloga stranke. Delo v skupnostnih službah temelji na individualnih načrtih (Brandon in Brandon, 1992; Lamovec, 1998; Zaviršek, Zorn in Videšek, 2002;), kar je na nek način odraz časa – povečane individualizacije. Tako kot so bili prej vsi življenjski prehodi določeni in na nek način zagotovljeni, je bila tudi obravnava

stigmatiziranih skupin standardizirana po istem vzorcu, na enem mestu. V času individualizacije se temu primerno spreminja tudi pomoč. Stanovanjska skupina je s pravili in cilji ter hkrati s fleksibilnim načinom dela in individualnim načrtom prav tako vmes – med trdo družbo, kjer je vse vnaprej predvideno, in tekočo družbo, kjer je edina stalnica sprememba (Bauman, 2002).

Službe se ustanavljajo na podlagi registrov potreb, ki prehajajo v produkte in storitve (Flaker, in sod., 2008). Tako se vesplošno potrošništvo zahodne družbe prenaša v sfero socialnega (prav tam). Skupnostne službe dajejo velik pomen lokalni ravni. Anthony (1993) piše, da skupnost predvidi ustrezne storitve in podporo, ki jih posameznik potrebuje. Cilj je torej, da čim več uporabnikov oziroma strank dobi ustrezne storitve v domačem okolju in se s tem izogne psihiatričnim bolnišnicam. Na podlagi tega najdemo v literaturi (Anthnoy, 1993; Bedell, Cohen in Sullivan, 2000; Lamovec, 1998;) veliko razpredelnic, ki opišejo organizacijo in izvedbo služb, storitveno kategorijo, opis storitev in izid za potrošnika («consumer outcome») oziroma zaželeni učinki.

Bedell, Cohen in Sullivan (2000) delo s posameznikom delijo na tri vrste: polne storitve («full service»), brokerstvo («broker case») in mešane storitve («hybrid»), kjer je različno razmerje podpore interdisciplinarnega tima in storitev v skupnosti.

Švab ((ur.), 2004) kot novo obliko skupnostne službe predstavi psihosocialno rehabilitacijo. Pogoj za delovanje takšnih vrst obravnav predlaga povezovanje različnih služb in strokovnjakov ter seveda zato ustrezno financiranje. Ker je to predstavljano kot koordinacija različnih služb, in veliko dela temelji na skupinskih obravnavah (dnevni centri, stanovanjske skupine), kot nevarnosti izpostavi, da lahko zgrešijo osredotočenost na »klientove« cilje. Nekaj let kasneje ista avtorica opisuje skupnostno psihiatrijo (Švab, 2012), hkrati pa ločeno od socialne »sfere« poteka od leta 2008 (prav tam) tudi skupnostna psihiatrija, ki ima po Sloveniji zaenkrat 15 timov, ki obiskujejo uporabnike enkrat na 14 dni (Kores Plesničar, 2012). Letos je tudi Šent dobil sredstva za izvajanje štirih timov skupnostne psihiatrije (Sent, b.d.). Pri tem modelu bi opozorila na to, da se še vedno daje poudarek psihiatrom in medicinskim sestram, ki so »hrbtenica službe« (Švab, 2012, str. 21).

Lamovec (1998) v psihosocialni pomoči v duševni stiski daje sicer več poudarka okolju in individualiziranem pristopu. Iz tujih raziskav izpostavi, da obravnava v skupnosti še ne

pomeni nujno uspešne integracije, saj so se uporabniki še vedno počutili kot tretje razredni državljani (prav tam).

Ena izmed oblik služb v skupnosti je tudi nastanitvena podpora (Dekleva in Razpotnik, 2012), ki je (sicer zaradi finančnih sredstev) časovno omejena, vendar lahko ravno zaradi tega govorimo o vmesnosti. Glede časovnega omejevanja bivanja govori tudi Videmšek (2012), ki izpostavi to kot pogoj vmesnosti, hkrati pa prikaže tudi drugo plat. Časovna omejenost bivanja povzroča pritisk na stanovalca in s tem stisko (prav tam), kar pa ni cilj skupnostnih služb.

Torej obstaja kar nekaj idej in izbir. Skupnostne službe so posledica dezinstucionalizacije, dezinstucionalizacija pa je posledica sprememb načina mišljenja v takratni družbi. Dezinstucionalizacija je posledica države blaginje. Ker živimo v tekoči moderni in se vse spreminja in pretaka (Bauman, 2002), se tudi država blaginje spreminja v družbo blaginje (Rus, 1993). Družba blaginje poudarja »učinkovitejšo porabo, višjo mobilizacijo, večjo neodvisnost posameznikov od države in svobodo izbir« (Rus, 1993, str. 22). Izbira je tista, ki označuje današnji čas. Izbira življenjskega poteka in izbira storitve. Svobodna izbira storitev.

So skupnostne službe nadaljevanje dezinstucionalizacije ali odraz časa? Ali današnji čas stigmatizirane postavlja na rob in jih opremi s kupno močjo in posrednikom storitev? Če stanovanjska skupine nima več prehodne funkcije zaradi tega, ker je začela stigmatizirane posameznike v okolju varovat, jih kupna moč dela za bolj avtonomne in samostojne? Ali kupna moč pomeni samostojnost tudi pri večini? Ali ni kupna moč eden izmed hendikepov današnjega časa? Vseh nas?

Da ne pride do takšnega pojmovanja skupnostnih služb je potrebno gledati na uporabnika, ki ima zagotovljeno neposredno financiranje, kot na del tima in ne kot prejemnika storitev (Crane-Ross, Roth in Lauber, 2000).

Kot sem že omenila pri dezinstucionalizaciji, je na podlagi totalnih institucij nastala kopica novih oblik dela z ljudmi. In stanovanjska skupina je ena izmed oblik bivanja, kjer se načela skupnostne obravnave ljudi deloma uresničujejo. Dezinstucionalizacija gre vzporedno s privatizacijo (Rus, 1993) in neokonzervativnim diskurzom (Flaker in sod., 2008). Lociranje služb v lokalne skupnosti ni slabo, saj v ospredje postavlja cilj, ki bi ga naj uresničevala tudi stanovanjska skupina – življenje v skupnosti. Vendar avtor opozarja, da če tržišče in družba nista dovolj razvita, pride do »kaotizacije« (Rus, 1993, str. 35). Če se torej javne regulacija ne

nadomesti, jo začnejo nadomeščati »subjekti civilne družbe«, kar pa ni nič drugega kot družina in prostovoljne organizacije (prav tam). Sama ideja ni slaba in zagovarja načelo normalizacije. Muršič (1999) in Bedell, Cohen in Sullivan (2000) izpostavijo pomen neprofesionalcev oziroma nepoklicnih delavcev (»paraprofessionals«), ki v bistvu pripomorejo k boljši vključenosti stigmatiziranega posameznika v skupnost. Brandon in Brandon (1992) izpostavita paradoks plačanih delavcev. Za lažje (plačano) delo si želimo prilagoditev in s tem hkrati zatiramo potrebe uporabnikov po samostojnem življenju. Prilagoditev v stanovanjski skupini s pravili še ne pomeni doseganje uporabnikovega cilja. Z varovanjem v stanovanjski skupini in zmanjševanjem tveganja se ne samo oddaljujemo od načela normalizacije ampak tudi ustvarjamo hendikep hendikepa. Zato je pomembno, da je v uporabnikovi okolici čim več nepoklicnih delavcev, ki so po večini prostovoljci. Prostovoljstvo je pomemben vidik, ki se približuje načelu normalizacije, saj tudi v običajnem življenju nimamo plačanih pomočnikov (Brandon in Brandon, 1992). Torej sama vrnitev v skupnost, kjer je bogata kultura prostovoljnega dela in enakovrednost uporabnika storitev s strokovnimi delavci in prostovoljci, bi idealno prikazovalo skupnostno službo. Delo s posameznikom, ki je hkrati delo s skupnostjo in v skupnosti.

Vendar ali lahko v našem okolju govorimo o tako razviti družbi? Za dobro delovanje skupnostnih služb potrebujemo torej skupnost, ki bi naj bila že sama po sebi dobra (Tönnies, 1999). Kako narediti dobro skupnostno službo v družbi, ki ji nenehno primanjkuje časa, in ne vse naprtiti na ramena družine in posameznika?

Stanovanjska skupina kot vmesna postaja bi torej morala posamezniku omogočiti, da se zave sebe kot avtonomnega posameznika in ga opolnomočiti za samostojno življenje v skupnosti. Na podlagi prebrane literature sklepam, da stanovanjska skupina prej varuje kot pa osamosvaja in da skupnost v tem času še ni pripravljena živeti skupaj z ljudmi, ki imajo stigmo.

2. EMPIRIJA

2.1. OPREDELITEV PROBLEMA IN NAMEN RAZISKOVANJA

Z diplomskim delom sem hotela raziskati lastnost časovne vmesnosti stanovanjske skupine. Stanovanjska skupina je v literaturi opredeljena kot vmesna struktura bivanja med institucijo in skupnostjo (Brandon & Brandon, 1992; Flaker, 1998a; Jerman, 1991; Levin in Levin, 2012; Napret, 1996; Švab, 2004; Tanček, 2008;). Kot taka bi naj ublažila prehod iz enega načina bivanja v drugega (Videmšek, 2012). Stanovanjska skupina z načinom delovanja (učenje socialnih in gospodinjskih veščin) in organizacijo (podpis individualne pogodbe, odnos med zaposlenimi in stanovalci, urejanju pravic...) omogoča prehod iz stanovanjske skupine v samostojno življenje v skupnosti. Zanima me ali je možno opredeliti dejavnike, ki vplivajo ali bo stanovanjska skupine trajna ali prehodna struktura bivanja za posameznika. Torej kateri so tisti dejavniki, ki naredijo stanovanjsko skupino za časovno prehodno ali neprehodno. Sklepam, da je prehodnost preplet večih dejavnikov, tako na individualni kot na družbeni ravni. Zato ne bom osvetlila samo vloge posameznika pri omogočanju časovne vmesnosti stanovanjske skupine ampak tudi vlogo strokovnega delavca organizacije, ki deluje v stanovanjski skupini. Tretji dejavnik celotnega raziskovalnega procesa sem tudi sama, saj so se mi tekom srečevanj raziskovalna vprašanja spreminjala in dobivala nove, drugačne razsežnosti. Moj cilji raziskovanja so:

- pridobiti vpogled v način življenja v stanovanjski skupini in stanovalkinega dojemanja stanovanjske skupine,
- pridobiti vpogled dojemanja časovne vmesnosti s strani strokovne delavke,
- vpogled v vlogo stanovalkine moči pri uresničevanju prehodnosti,
- osvetliti dejavnike, ki omogočajo vpogled v stopnjo prehodnosti.

2.2. RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Glede na zastavljene cilje sem si zastavila raziskovalna vprašanja:

1. Kakšen pomen ima za stanovalko stanovanjska skupina in organizacija?
2. Kakšen je način življenja v stanovanjski skupini?
3. Kakšne so prilagoditve na tak način življenja?
4. Kje stanovalka vidi dejavnike, ki onemogočajo željo po samostojnem bivanju?
5. Kje vidi strokovna delavka dejavnike, ki onemogočajo željo po samostojnem bivanju?
6. Kje vidi stanovalka vire moči za uresničitev samostojnega življenja?

7. Kje vidi strokovna delavka vire moči za uresničitev stanovalkinega samostojnega življenja?
8. Kako stanovalka vidi trenutno in prihodnjo življenjsko situacijo?

Tekom raziskovanja sem spreminjala in dodajala raziskovalna vprašanja o čemer pišem na koncu.

2.3. METOD

Za namene raziskovalnega dela sem uporabila etnografsko študijo primera. Ker sem hotela pojav prehodnosti raziskati čim bolj celostno in predvsem iz vidika osebe, ki že dalj časa živi v stanovanjski skupini, se mi je zdela etnografska študija primera primernejša.

2.4. POSTOPEK RAZISKOVANJA

Mojco sem spoznala lani marca. Na portalu prostovoljstvo.org sem zasledila prošnjo za opravljanje prostovoljnega dela na dotični organizaciji, ki je na željo izbrane osebe ne bom imenovala. Tako sva se z Mojco začeli srečevati enkrat tedensko. En mesec preden sva se spoznali, se je njen dolgoletni partner ponesrečil in mesec za tem tudi preminil. V juliju in avgustu sva se videli samo enkrat. Po telefonu sva se slišali vsakih 14 dni. Od septembra dalje se srečujeva redno vsak teden (do meseca junija 2013). Na tri mesece sem se tudi srečevala s strokovno delavko, ki je bila zaposlena v organizaciji. Tri tedne po opravljenem intervjuju je strokovna delavka zapustila delovno mesto, kjer je bila zaposlena nekaj več kot 1 leto.

Na začetku srečanj sva veliko gledali televizijo, nato pa sva to opustili in povečali število sprehodov. Včasih greva tudi po opravkih (trgovina, lekarna), bereva pesmi ali greva na pijačo v sosednji lokal, včasih pa sediva v stanovanju na postelji in se pogovarjava. Druženje z Mojco mi je vedno zanimivo, saj spoznavam veliko novega. Ne samo njen način življenja ampak tudi svojega. Najpomembnejše, kar mi je Mojca dala vedeti, je to, da kot prostovoljka ne rabim biti animatorica, ampak preprosto naj bom to kar sem. Ni se mi bilo potrebno dokazovati – že samo moja prisotnost enkrat tedensko v stanovanju je dovolj. Takšnega načina sprejemanja do sedaj še nisem doživela ali pa ga do sedaj nisem opazila. Zame je bilo to povsem novo.

2.4.1. OPAZOVANJE in PISANJE DNEVNIKA

Opazovanje je najstarejša tehnika zbiranja podatkov (Vogrinc, 2008). Pri opazovanju je pomembno, da ne prezremo »ontološke determiniranosti« opazovalca (Vogrinc, 2008, str. 81). Zato sem že od začetka srečanj pisala dnevnik, ki sem ga razdelila na dva dela.

V prvem delu sem zapisala dogajanje, opažanja in kakšne izjave, ki so se mi vtisnile v spomin. Od oktobra dalje sem postala bolj pozorna na teme, ki so se pojavljale v zvezi z diplomskim delom. Tekom časa sem vedno bolj ugotavljala, da pomembnost temam dajem jaz in da je zelo težko določiti neke eksplicitne dejavnike, ki bi napovedovali časovno ne vmesnost. Vse skupaj je postajalo vedno bolj kompleksno in povezano z več vidikov. Vedno pomembnejši vidik sem bila tudi sama, saj na začetku raziskovalnega procesa nisem dajala tako velikega pomena moji vlogi. Zato je bil pomemben tudi drugi del dnevnika, kjer sem pisala svoje misli, dileme, strahove, občutja, vprašanja... Večinoma je drug del z refleksijami bolj obsežen in je predstavljal, poleg odgovorov Mojce in strokovne delavke, tretji steber raziskovanja pri interpretaciji in analizi.

Iz zapisa dnevnika sem iz prvega dela (opažanja) oblikovala kode in nato kategorije. Na podlagi kategorij sem oblikovala okvirne teme pri kasnejših intervjujih.

Zapisi iz dnevnika so v sivi barvi.

2.4.2. INTERVJU

Intervju je »tehnika zbiranja podatkov s pogovorno komunikacijo« (Vogrinc, 2008, str. 99). Raziskovanja sem se lotila z nestandardiziranim polstrukturiranim intervjujem, ki je bolj odprt in s tem bolj primeren za preučevanje vsakdanjih, stvarnih življenjskih problemov (prav tam). Vnaprej pripravljena vprašanja oziroma teme sem oblikovala na podlagi oblikovanja kategorij iz dnevnških zapisov. Intervju sem opravila s strokovno delavko in z Mojco.

Intervjuji z Mojco so potekali tako, da sem tekom najinih srečevanj postavljala vprašanja in jih snemala. Če sva kasneje med pogovorom ponovno prišle na temo, ki je bila pomembna za diplomsko delo sem vklopila snemalnik. Isti dan sem pogovor pretipkala in analizirala. Na podlagi tega sem dobila nova vprašanja, ki sem jih postavila pri naslednjem pogovoru. Pogovor o tej temi sva imeli 3-krat v mesecu aprilu.

Intervju s strokovno delavko je prav tako polstrukturiran, v pisarni organizacije, ki ima pod svojim okriljem stanovanjsko skupino, v kateri živi Mojca. Citati z intervjuja s strokovno delavko so v modri barvi.

2.5. IZBOR OSEBE

Zaradi varovanja osebnih podatkov bom osebo, ki je sodelovala v moji raziskavi, poimenovala Mojca. Mojca je v stanovanjski skupini pod okriljem neprofitne organizacije od leta 2000. Pred tem je 10 let živela v stanovanju v Ljubljani z bratom, nekaj časa pa je živela tudi sama. Mojca ima dolgotrajne težave v duševnem zdravju in lani novembra je imela 25 let psihiatrije, kot pravi sama. Približno toliko let je že tudi brez opravilne sposobnosti.

2.6. POSTOPEK PRIDOBIVANJA PODATKOV

Podatke sem pridobivala preko triangulacije virov in metod. Viri so bili torej Mojca, strokovna delavka in jaz. Metode za pridobivanje podatkov pa so bile: opazovanje z udeležbo, pisanje refleksij in intervjuji z Mojco ter strokovno delavko.

Zbrane podatke bom prikazala kot prepise dveh intervjujev, zapis dnevnika in zapis svojih opažanj.

2.7. POSTOPEK OBDELAVE PODATKOV

Zapise svojih opažanj sem razvrstila v teme, ki so se mi v dnevniških zapisih (v prvem delu) največkrat pojavljale. Te teme so bile: način življenja, stanovanjska skupina, diagnoza, prostovoljstvo. Vse kategorije so predstavljale okvir tem, ki sva se jih z Mojco dotaknili v intervjujih. Nato sem intervjuje analizirala po principu odprtega kodiranja. Izjave sem umestila v kode drugega reda. Nato sem te kode oblikovala v pet kategorij.

STANOVANJSKA SKUPINA	ODNOSI	PRETEKLOST	PRILAGODITEV	ALTERNATIVE
Prednosti	S stanovalci	Samostojno bivanje	Navajanje na gnečo	Brat
Dan	in z zaposlenimi	Osamljenost	Vloga v konfliktih	Samska soba
Pravila	Z oskrbnikom	Zadovoljstvo, sreča		Organizacija
Obveznosti	Bolezen			
Finance	Preminuli partner			
Prostor				
Prostovoljstvo				

Tabela 1: Kategorije in njihova vsebina

Intervju s strokovno delavko sem opravila nazadnje. Pri tem sem imela vnaprej pripravljena vprašanja na podlagi (do takrat) prebrane literature in izvedenih intervjujev z Mojco. Intervju sem prav tako analizirala s pristopom odprtega kodiranja in na podlagi tega naredila kategorije, ki so služile kot dopolnitev h kategorijam z intervjuja z Mojco. Vse kategorije so se ujemale s kategorijami iz analize intervjujev z Mojco, razen kategorija Bivalna enota, skupnostna psihiatrija in razpisi, ki sem jo umestila pod kategorijo alternative.

Oba intervjuja sem snemala na snemalnik in pretipkala.

V nadaljevanju bom podrobneje opisala kategorije in jih dopolnila z izjavami [strokovne delavke](#) in mojih dnevniških zapisov.

2.8. ANALIZA IN INTERPRETACIJA

2.8.1. STANOVANJSKA SKUPINA

PREDNOSTI

Mojca gleda na stanovanjsko skupino kot na nekaj pozitivnega in zanjo potrebnega. Stanovanjska skupina je zanjo polje družabnosti in je zanjo pomembna tako v socialnem kot materialnem smislu.

»Nč' nimam slab'ga za povedat. Same pozitivne stvari.«

Kaj pa je tisto pozitivno?

»Ja to, da imaš družbo, da maš streho nad glavo, da maš za jest, da si v družbi... Ne vem. Vse mi je pozitivno. Kar živim.«

Mhm. Torej vam je tu v redu?

»Ja«

Torej si ne predstavljate nobenih drugih opcij kako bi lahko še živeli?

»Ma si predstavljam, sam me je mal vsega strah in tle se počutim varno in mi je čist kul.«

Stanovanjska skupina ji predstavlja varnost in to ji zadošča.

DAN IN OBVEZNOSTI

Dan v stanovanjski skupini zgleda tako, da se zjutraj vstane in uredi. Mojca ne zajtrkuje, popoldne si naredi kosilo. Čez dan šiva gobelin, posluša radio ali gleda glasbene programe na televiziji.

Bi mi lahko opisali kaj se dogaja, kakšne obveznosti imate čez dan ali pa čez teden v stanovanjski skupini?

»Tko, da skrbim zase. Da se umijem, da jem, da spim... To osnovo še obvladam. Delam gobelin, učila sem se tud latinščine mal' v Polju.«

Torej če opiševa dan. Zjutraj se zbudite. Pa kaj zajtrkujete?

»Ne, ne zajtrkujem. Čik prižgem. Pa kava. Pa umijem se. Pol se še enkrat mal bolj umijem. Pa tud ponoči pol ne vem al se kej dogaja al sanjam al kaj. Se včasih vstanem čist razštelana.«

Njen tedenski urnik je sestavljen po sledečem zaporedju: v ponedeljek pridem na obisk, v torek čisti kopalnico, v sredo je zaželeno, da obiskuje dnevni center na organizaciji. Enkrat na mesec gre v četrtek po injekcijo in v lekarno po tablete. Petek, soboto in nedeljo ima rada zase.

V stanovanjski skupini so obveznosti za vzdrževanje čistoče prostorov razdeljene, kar sem že pisala v poglavju Namen stanovanjske skupine. Mojčina obveznost je čiščenje kopalnice in pranje brisač vseh stanovalcev.

Mojca daje velik pomen čistoči in se v stanovanju ne počuti dobro, če ni pospravljeno. Prav tako ji je pomembno, da se drži tedenskega urnika:

»Ko sva se dogovarjali za naslednji teden je vsak dan imela po en opravke, kar ji zapolni cel dan. Dobiva se v torek in zaradi tega ne bo čistila kopalnice. Čiščenje je prestavila na drug dan.«

Zato se tudi medve srečujeva točno določen dan v tednu in uro, ker ji je to najmanj obremenjujoče. Predvsem ura je pomembna. Dobiva se ob 14. uri, ker je zanjo najbolj optimalna kot pravi sama. Pravi, da je takrat še najbolj skoncentrirana. Pomembno je, da poteka vse v ustaljenem vrstnem redu. V tem segmentu lahko izpostavim, da stanovanjska skupina res ustvarja varnost z rutinami in določenim tedenskim urnikom.

PRAVILA

Pravila v stanovanjski skupini so obešena na hodniku. Glavna pravila so, da si morajo enkrat na dan narediti topel obrok, vzdrževanje čistoče in osebne higijene, omejitev obiskov, prepoved alkohola, do kdaj mora posameznik zvečer priti v stanovanjsko skupino...

Pravila v stanovanjski skupini so statična. To pomeni, da ji stanovalci ne spreminjajo in jih tudi ne določijo.

Kaj pa ta pravila v stanovanjski skupini. Kakšna so? Enkrat sva se pogovarjali o opominih...

»Opomin sem dobila, ko sem bla z njim. Enih dvakrat opomin.«

Pa ste kdaj, če vam pravila niso ustrezala pa tudi drugim stanovalcem, ste lahko kdaj kaj spremenili?

»Ne. Ta pravila so že skoz.«

Če se pravilo krši, se dodelijo opomini, ki se po enem letu izbrišejo. Opomini so tudi eden izmed pokazateljev selekcije za bivanje v stanovanjski skupini. Po besedah strokovne delavke se je že zgodilo, da so po treh opominih izključili stanovalca iz stanovanjske skupine: *»Zdaj načeloma se tega vsega držimo in tud recimo če večkrat nekdo to krši, zdej namenoma al pa večkrat, da je tko moteče za skupino recimo, se pol tud da lahko še opomin in pri treh opominih lahko to tud pomen izključitev. Kar se je tud že zgodil se mi zdi. Pač jaz nisem bla zraven ampak to se dogaja no.«*

FINANCE

Finance so bile najobsežnejši del, pri mojih zapisih opazovanj. Mojca nima opravilne sposobnosti in za finance skrbi njen brat. Odnos z bratom – oskrbnikom – je zelo kompleksen in ga v tej diplomski nalogi lahko predstavim le iz Mojčine strani. Mojca nima pregleda nad svojimi financami:

Kaj pa finance. Imate pregleda nad financami koliko pride...

»Ne«

To ima delavka ali vaš brat?

»Ja moj brat ja.«

Velikokrat se proti koncu meseca pojavi težava, da nima dovolj denarja. V stanovanjski skupini vodijo razpredelnico, kamor seštevajo stroške iz trgovine od vsakega posebej. Mesečno lahko za hrano porabi (če ima mesec 31 dni) 168€. Včasih se zgodi, da je že sredi meseca v minusu in to potem krije organizacija. Pregleda nad tem Mojca nima, vendar če je prekoračila mejo jo opozorijo:

Te izračune za dobavnico delate na koncu meseca?

»Čez cel mesec je eden dežuren za to ja«

Aha. Eden od vas, stanovalcev?

»Ja, pa terapevtka.«

Pa zdaj recimo veste za ta mesec koliko še imate?

»Ne, ne vem.«

Prav tako tudi za pokojnino ne ve koliko točno znaša in koliko so stroški bivanja v stanovanjski skupini.

Kaj penzijo dobite vi nakazano...

»Zdaj pa ne več. Brat ma penzijo. Ne vem.«

Aha. Pred tem pa ste imeli, ne?

»Nisem mela nikol sam mi je dal brat kar je blo moje.«

Kako dolgo pa vam več ne daje?

»Zdaj odkar sem na organizaciji mi da svojga ne, ampak kolk je pa iz mojega pa ne vem. Moj dnar pa ne vem kje je. Ne vem al ma organizacija al ma brat. Ne vem kdo ga ma.«

Zaradi dolgoletnega odvzema opravilne sposobnosti Mojca ne ve točno kako gospodariti s financami. Zaradi tega pride velikokrat do sporov s strokovno delavko, ki je v stanovanjski skupini zadolžena za finance. Odnos, ki se kaže preko skrbniškega odnosa do Mojčinega denarja, v bistvu ohranja občutek varnosti, a to še ne pomeni, da tudi občutek gotovosti. Skrbniški odnos zmanjša tveganja (ki so potrebna) in pretirano zaščiti osebo (Flaker in sod., 2008), kar lahko osebi dolgoročno omejuje zmožnost samostojnega življenja in avtonomnosti torej ovira doseganje enega izmed ciljev, ki definira stanovanjsko skupino. To se kaže tudi v Mojčinih odgovorih:

»Tud računov ne plačujem sama. Za organizacijo pa to. Vse drugi delajo namesto mene.«

Lani so hoteli dobiti opravilno sposobnost nazaj in vse je kazalo dobro. Psihiatrinja je izdala pozitivno mnenje, vendar so na sestanku z bratom videli, da ne bo šlo:

»... pol smo mel na centru sestank in je potem brat najprej kokr češ, da se strinja, seveda saj je pač njemu je ta vloga oskrbnika bolj bla porinjena kot kej družga ne, pol pa tekom pogovora se je pač videl, da mu ni blo glih najbolj prav ne. Ne vem zakaj. Pol je vedno tist,

da bo Mojca, če bo imela opravilno sposobnost, kr šla pa se ne bo vrnila, kokr češ, da ni pol razsodna a ne. Tko da, pol se je to vse ustavil pol je pa tud začuda, on je šel pol enkrat do njene psihiatrinje in je začuda ona pol spremenila svoje mnenje, tko da mnenja ni hotla izdat pozitivnega in je tud Mojca pol rekla dejmo to pustit pa mal počakat. Pač precej stresno je blo to, tko da smo to pol mal dal na stranski tir, tko da smo rekel ko bo spet, ko bomo spet začutil pravi čas, da bomo poskusil še enkrat no. Tko da, ja lej. To kar pač mora bit, to pač je sodelovanje z njim no.»

Preko opisa tega dogodka, ki je bil stresen predvsem za Mojco, se izriše trikotnik strokovna delavka – psihiatrinja – oskrbnik. V opisu tega dogodka je razvidna moč psihiatrinje. In kako sta obe strani (strokovna delavka kot predstavnica nevladne organizacije in brat kot predstavnik družine) odvisni od mnenja psihiatrinje, ki vidi Mojco enkrat na mesec za manj kot 10 minut. V tej točki se mi pojavijo dileme o »delovanju« skupnostnih služb, ki so v veliki meri povezane z medicinsko stroko in kako so odvisne od nje. V središču te zgodbe ni Mojca in njena potreba ampak psihiatrinja, ki je pretehtala in spremenila odločitev o nekom drugem.

Mojca je pred bivanjem v stanovanjski skupini imela invalidsko pokojnino. Tega obdobja se v zvezi s financami spominja tako: *»Vedno kej poskrbela. Ko sem mela penzijo sem si vedno nekaj kupla. Od pralnega stroja do televizije in tud telefona in likalnika, ko sem živela še pri bratu. Skoz sem kaj kupovala.»*

PROSTOR

Prostor je za Mojco pomemben predvsem v času kriz. Takrat je veliko v postelji in se ne meni za dogajanje okoli sebe. Pravi, da jo v času kriz sostanovalka, s katero si deli sobo, upošteva in pusti, da ima prižgan radio.

Kot lasten prostor dojema ves prostor, ki ga ima, ko se giblje. Za primer je podala kopalnico, kadalnico, sobo. V teh prostorih je tudi njena lastnina – mila in brisače v kopalnici, svoj stol v kadalnici, oblačila in postelja v sobi: *»Ko se giblješ maš prostor ne. Maš kopalnico, greš dol na čik mam svoj stol. Mam svojo postlo, mam svoj stol ne. To je osnova jebemtiš. Ne moreš brez svoje postelje, brez svojega stola. Pa svoje milo, pa svojo brisača pa svoja obleke, pa svojo hrano ne.»*

Mojca torej prostor v stanovanjski skupini doživlja izključno kot fizični prostor, v katerem so nekatere stvari njena lastnina.

PROSTOVOLJSTVO

Preko organizacije je bilo Mojci omogočeno, da jo enkrat na teden obiskuje prostovoljka. Pred tem je že imela eno prostovoljko. Prostovoljstvo se ji zdi super. S pomočjo prostovoljstva oziroma mene kot prostovoljke se ustvarja prostor družabnosti, kjer *»maš s kom se pogovarjat, maš nekoga, ki ti je blizu, ki kaj jaz vem... da se počutiš mal več pozornosti ne ko pa tko, k se nič kaj ne pogovarjamo več...«*, in tudi prostor večje individualnosti. Slabost prostovoljstva Mojca vidi v tem, da ni dovolj aktivno. Za primer poda, da bi šla v kino ali na koncert.

Iti v kino, pomeni iti izven stanovanjske skupine – dlje od trgovine in lekarne. To sva naredili decembra, ko sva se dogovorili za ogled lučk in čaj na stojnici. Tisto popoldne sva ogled lučk predstavili na pijačo v bližini avtobusne postaje v mestu, ker se ni počutila najbolje. Lučk in stojnic nisva videli.

»Da je Mojca prišla v mesto je veliko. In res sem vesela, da je prišla. Ampak zakaj so ji morali v stanovanjski skupini zatežit za denar. Nazadnje je bila v mestu meseca maja.«

Mojci je všeč, da se pogovarjava in greva kdaj na kakšen sprehod. Enkrat sva se dogovorili, da bova skupaj naredili lasanjo. To srečanje je bilo poleg obiska v mestu drugačno od najinih ostalih srečanj. Dogovorili sva se namreč vnaprej kaj bova počeli. Vendar enako kot pri lučkah ni šlo vse po prvotnem načrtu. Dve uri preden sva bili zmenjeni, sem dobila sporočilo, da je lasanjo že naredila in da me bo počakala. Zapis v dnevniku iz tega srečanja ponazori moje misli: *»Ko sem videla sporočilo, da je že naredila lasanjo so se moje predstave podrle. Predstavljala sem si naju, kako skupaj v kuhinji pripravljava lasanjo. Ko sem videla, da je že vse naredila, sem to dojela, kot da grem tja na kosilo in da je to Mojca vse skupaj vzela na svoja ramena. Tega nisem hotela.«*

Velikokrat sem se srečevala in se še navajam, da moram prilagajati svoje podobe in pričakovanja o stvareh, za katere se dogovoriva vnaprej. Nekaj, kar je izven *»navadnih«* srečanj (torej pogovor na postelji, sprehod, nakup v trgovini) se vedno obrne v drugo smer – nisva videli lučk, nisva skupaj naredili lasanje in Mojco vedno ob tem spremlja slabo počutje. Preveč krat gledam na neke *»vsakdanje«* opravke s svojimi očmi, ki so v bistvu vsakdanji

samo meni. Ker Mojca na začetku le pove: *»Vsepovsod pride, da moraš delat, vsepovsod pride do konfliktov... vsepovsod je tko. Nikjer ni boljš. Morš nekaj čez dan prigurat.«*

2.8.2. ODNOSI

S STANOVALCI IN ZAPOSLENIMI

Odnose s sostanovalci Mojca doživlja ambivalentno. To se je pokazalo tekom najinega pogovora (v različnih dnevih). Na vprašanje ali so odnosi med njo in sostanovalci v redu je odgovorila pritrdilno. Ko sva odprli temo prostovoljstvo pa je izpostavila: *»maš s kom se pogovarjat, maš nekoga, ki ti je blizu, ki kaj jaz vem.. da se počutiš mal več pozornosti ne ko pa tko, k se nič kaj ne pogovarjamo več«*. Mojci je v stanovanjski skupini bolje, kot pa če bi živela samostojno, ravno zaradi družbe. To je nazorno nakazala pri odgovoru na vprašanje, kaj je tisto pozitivno v stanovanjski skupini: *»Ja to, da imaš družbo, da maš streho nad glavo, da maš za jest, da si v družbi...«* In čeprav je to pozitiven vidik njenega bivanja v stanovanjski skupini, hkrati ni povsem zadovoljna s stopnjo družabnosti v družbi.

Zaradi visokih selektivnih pogojev za bivanje v stanovanjski skupini, si stanovalci ne morejo izbirati oseb, s katerimi bi živeli. In včasih se lahko zaradi tega počutiš osamljenega tudi ko živiš skupaj z drugimi. Vendar verjamem, da to ni samo v stanovanjski skupini, ampak tudi drugod. Na primer v družini, študentskem apartmaju...

Na odgovor, ali se Mojca razume s strokovnimi delavci, je odgovorila pritrdilno. Strokovna delavka pa o odnosu Mojce s strokovnimi delavci pove sledeče: *»Tko da jaz mislim, da Mojco morš pač začutit al se z njo ujameš al ne. Če te začuti kot nekega zaupnika ne. Kar tud ne vsazga. Ona ma včasih zarad te bolezni mal kakšne tud, da niso vsi na njeni strani, al pa doživlja osebe drgač kokr mogoče so v tem trenutku... pa se pol tud to zaveda.«* Mojca ne dojema vsakega kot svojega zaupnika, kar implicira na odnos z drugimi strokovnimi delavci s katerimi ima Mojca pogosto konflikte. Strokovna delavka to nezaupanje poveže z njeno boleznijo. Mojca pa pravi, da če ima v stanovanjski skupini konflikte *»se tud potožim mojemu oskrbniku«*.

BOLEZEN

Podpoglavje sem poimenovala bolezen zato, ker Mojca velikokrat sama uporablja ta termin. Sama raje zapišem težave v duševnem zdravju.

Mojca je pri 20-tih letih dobila diagnozo. Sama velikokrat pripoveduje o tem in da se način doživljanja kriz tekom let spremeni. Odnose ali konfliktne situacije si pogosto razlaga z boleznijo:

»Ampak kaj jaz vem. Včasih mam tud takšne občutke, da mam mal, da se počutim mal psihično... da se mal psihično izživljajo nad mano ampak ne vem če je to gluh to. Ko sem gluh bolana ne. Bolezenski znaki vse skupaj. In okus hrane in odnosi med sabo.«

Aha torej povezujete z boleznijo?

» Ja«.

Odnose primerja z okusom hrane, ki je po njenem mnenju ne okuša dobro zaradi bolezni. In tako kot okus hrane ni pravi tudi odnosi niso pravi. Prav tako kot je potreba po hrani nujna za preživetja je nujna potreba po odnosih. In mislim, da za le-te Mojca ni prepričana ali so res slabi, neokusni ali pa se ji vse skupaj samo dozdeva.

PREMINULI PARTNER

Mojca je imela partnerja, s katerim je bila v zvezi 7 let in ga je spoznala v dnevnem centru organizacije. Partner se je nekaj tednov pred najinim prvim srečanjem ponesrečil v prometni nesreči in bil v komi. Mesec za tem je preminil. S partnerjem sta bila skupaj skoraj vsak dan. Velik sta se družila pri njem, saj je imel majhno garsonjerico. *»Bla sem sm pri F-ju in zuni sva hodila v Z, na V sva hodila v Interspar.«* Tam je tudi kdaj prespala. Za praznike je morala poslati pisno prošnjo, če lahko preživita dan skupaj v stanovanjski skupini. Prav tako je pisala prošnjo, če bi ju lahko dali živeti skupaj v katero izmed stanovanjskih skupin. *»Za božič sem prosila na organizaciji, da bi bla skupi ne, pr men na organizaciji, pa da bi... pa da bi... pisala sem C, da bi naju kam skup dali ne. Da bi bla skupi nekje. Sam ni prišlo do tega ne. Napisala sem pismo C sam ni blo odgovora. Sploh ne vem če je prebrala.«*

Kljub večletni zvezi jima ni uspelo priti na svoje. Mojca vidi vzrok v financah: *»Ampak onadva sta mela, midva s F pa nisva mogla na svoje ker nisem mela kje vzeti ne... nisva finančno trdno bla. Nisva mogla to spelat«.*

2.8.3. PRETEKLOST

Preteklost je naslednja pomembna kategorija, ki se je pojavila tekom najinih pogovorov. Na podlagi kategorij iz dnevniških zapisov nisem predvidevala te teme. Kategorija je nastala spontano in jo je Mojca sama odpirala tekom pogovora.

SAMOSTOJNO BIVANJE

Mojci sem postavljala veliko vprašanj v zvezi s samostojnim bivanjem. Nekako sem predvidevala, da želi živeti samostojno, saj zna skrbeti zase in jo velikokrat moti nered, ki ga povzročajo sostanovalci. Moja predpostavka je bila napačna. Mojca ne želi živeti v svojem stanovanju.

Torej si ne predstavljate, da bi živeli sami v stanovanju?

»Ne, to ne.«

Ok...

»Tud ne bi želela.«

Zakaj ne?

»Živet sama v stanovanju al pa v hiši.«

Ok. Kaj bi vam pomenilo, če bi imeli svoje lastno stanovanja?

»Ma nič.«

Nič. Kaj vam je bolj važno?

»Z boleznijo... velik mi je pomenil pol pa nism mogla zdržat. Pa sem šla pa so me s policijo nazaj vozil...«

Tukaj se je odprla nova tema. Preden je prišla v stanovanjsko skupino je živela v stanovanju sama, nekaj časa pa z bratom. Mojca ni prišla v stanovanjsko skupino zaradi prostorske ali ekonomske stiske.

OSAMLJENOST

Časa, ko je živila sama, se spominja po tem, da je bila osamljena: *»Ko sem bla sama sm bla še bolj bolana. In tud nima nobenga smisla bit sama. Kr je človek družabno bitje in ne morem jaz tam samevat cele dneve in v enem stanovanju čepet pa čakati, da bodo pršli pa ne...«* Prav tako je pri pozitivnih stvareh stanovanjske skupine omenila družbo. Mojca ni prišla v stanovanjsko skupino iz totalne institucije. In tudi ni prišla zato, ker ni znala živeti samostojno. Prišla je zato, ker je bila osamljena, ko je živila v stanovanju v mestu. Bivanje v stanovanjski skupini ji je predlagala takratna psihiatrinja, ki jo je obiskovala. Tudi strokovna delavka pravi: *»Jaz Mojco zelo vidim v stanovanjski skupini«*.

Mojca je pred tem živila v stanovanju, ki je bilo 10 minut oddaljeno od centra mesta. In bila je osamljena. V teoretičnem delu sem omenila, da so stanovanjske skupine po navadi na obrobju mesta, kar se mi zdi ironično, glede na to, da so t.i. skupnostne službe. In vendar živeti »fizično« v mestu prav tako ne pomeni živeti v skupnosti. Samostojno življenje v mestu še ne zagotavlja občutka varnosti in zadovoljstva. Ali je skupnost/družba tista, ki je strup za osebo s stigmo in je stanovanjska skupina zdravilo? Ali je stanovanjska skupina kot pravi Flaker (1998b) prisposoda skrbi v skupnosti? Kdo je v tej sliki skupnost? Sostanovalci, strokovni delavci in prostovoljka?

ZADOVOLJSTVO, SREČA

Vendar ne morem reči, da se je počutila osamljeno samo takrat, ko je živila sama. To je že dovolj nazorno povedala, ko sem jo vprašala po dobrih stvareh prostovoljstva: *»da se počutiš mal več pozornosti ne ko pa tko, k se nič kaj ne pogovarjamo več...«*. Spomini na čas, ko je živila sama, odprejo tudi teme osebnega zadovoljstva:

»Ja. Takrat sem bila najbolj srečna. Čeprav so me vozili pa to. Ampak jaz sem bla tam drug človek in tam sem bla mal bolj zadovoljna s sabo in vse...«

Aha. Ampak to ste bili tam z bratom ali sami?

»Neki časa z bratom, neki časa pa sama.«

Torej takrat ste bili najbolj zadovoljni?

»Ja«

Vse skupaj je bilo sprva zame videti, kot velik paradoks. Čeprav ni mogla živeti samostojno, ker so jo ves čas vozili v Polje in se je počutila osamljeno, je hkrati bila tam najbolj zadovoljna sama s sabo. Kako je lahko to možno? In ravno ti (zame kontradiktorni) odgovori:

Torej si ne predstavljate, da bi živeli sami v stanovanju?

»Ne, to ne.«

Aha. Kaj pa če bi imeli stanovanje za sebe pod okriljem organizacije?

»To pa ja.«

so odraz lastnih želja in (razvojnih) potreb, ki niso v skladu s podobo hendikepiranega. Na podlagi stigme je Mojca doživela veliko stvari, ki jih ni najbolj razumela: *»Po moje mi ni nič, pridejo pa me kr odpeljejo v Polje. Sploh ne vem kaj nardim narobe. So me skoz, dokler nisem bla na organizaciji, so me skoz vozl u Polje ne.// Z boleznijo ... velik mi je pomenil pol pa nism mogla zdržat. Pa sem šla pa so me s policijo nazaj vozil...«*

Mislím, da je tukaj lepo nakazano, kako stigma vpliva na posameznika. Mojca pravi, da se v stanovanjski skupini počuti varno. Hkrati pa si v neki meri želi biti zase. Ampak to povezuje z izkušnjami iz preteklosti – kako je bilo, ko je bila zase. Tako je verjetno tudi nasploh. Vsak se počuti varno v tem, kar je. Lahko pa se zaveš svojega tujca v sebi. Ampak se verjetno spomniš, kako je bilo, ko si tega tujca hotel uveljaviti in kakšne so bile reakcije. In potem imaš v ozadju nekje tega tujca, ki postane nerealen. Realne so samo posledice, ki bi se zgodile, če bi tujec prišel v ospredje. Zaradi realnosti posledic postane tujec nerealen. Drugi ljudje in njihovi odzivi so večja realnost kot pa ti sam... *»Kr je človek družabno bitje in ne morem jaz tam samevat cele dneve in v enem stanovanju čepet pa čakati, da bodo pršl pa ne...«* Mojca nima več želje živeti samostojno. Njene želje so bile potlačene zaradi pričakovanj drugih in s tem posledično pogojene z družabnostjo – s socialnim življenjem. In stanovanjska skupina to potrebo na nek način zadovoljuje. Živi v stanovanju s petimi drugimi stanovalci. Tudi na tak način življenja se mora posameznik prilagoditi.

2.8.4. PRILAGODITEV

Živeti v stanovanjski skupini pomeni navaditi se živeti z ljudmi, ki si jih nisi sam izbral. V neki meri bi to lahko primerjali z družino, le da tukaj posameznike med seboj ne povezuje krvna vez ampak druga lastnost. Dolgotrajne težave v duševnem zdravju, katerih spekter je

zelo raznolik, je tisti pogoj za življenje v stanovanjski skupini pod dotično organizacijo. Stanovalci v Mojčini skupini so različnih starosti. Tekom 10 let je menjala že veliko sostanovalcev in sostanovalk. O prejšnjih in sedanjih sostanovalcih govori zelo malo.

Poleg stanovalcev pa v stanovanje vsak teden prihajajo strokovni delavci. Strokovna delavka vidi Mojco kot zelo nekonfliktno osebo, ki je prilagodljiva in hkrati zelo asertivna. Pravi, da *»navzven kaže večjo nezainteresiranost za druženje kot jo ima v resnici a ne. In navzven se mi zdi, da je velikokrat izključena v smislu ne vem, drugi grejo ven ona ne... Kr težji tud recimo gre ven ne. V resnici ji pa to kar pomen če skupi sedijo, če dobi mal pozornosti, če se z njo kej pomeniš al pa če se sam družiš z njo. Tko da jaz mislim, da je z vsemi v dobrih odnosih... Ona zlo hitr postav te meje, hitr prepozna kaj želi, kaj ne želi in tud mam občutek brez neke zdej slabe vesti tud reče: »Ne to jaz ne bi, to pa jaz bi«. Kar je fajn v bistvu, tko zna se zase postavljat.«*

Mojca mi velikokrat reče, da se v večji družbi izgubi in da postane odsotna. Družbo v dvoje še dohaja in ji sledi, več pa že težko. To sem opazila tudi jaz. Včasih, ko pridem na obisk in se ne počuti dobro, tudi ko sva sami v prostoru, »odtava«. To mi je na začetku predstavljalo težavo. Nisem vedela ali ji ustreza, da sem prišla ali ne. Ko sem jo vprašala, če bi rada bila sama, je rekla da ja. Ko sva se videli naslednjič in se je počutila bolje, mi je povedala, da noče, da jo vidim takšno in da mi zato odgovori pritrdilno na vprašanje, čeprav noče biti sama. Ko sva razjasnili nesporazume, sedaj ostajam tam tudi, ko se ne počuti dobro: *»Zato sem tudi ostalo, čeprav je bila odsotna. Vmes sem jo vprašala če je v redu in je rekla ja. Čeprav je bila tiho, sem odšla do knjižne police, vzela knjigo in začela brati. Včasih je odtavala z mislimi in nato je prišla nazaj in kaj komentirala. Všeč mi je bilo, da sem »preživela« srečanje in da nisem odšla prej.«*

Zato me je zanimalo, kako se je Mojca, ki se ne znajde najbolje v prostoru z več ljudmi, prilagodila na »kolektivno« življenje v stanovanjski skupini.

NAVAJANJE NA GNEČO

V stanovanjski skupini trenutno živijo štirje moški in dve ženski. Skupaj si delijo kuhinjo, kopalnico, dnevno sobo, kadalnico, teraso in od letos naprej imajo tudi majhen vrt. V vsaki sobi sta dve osebi. Le najmlajši fant ima svojo sobo in kopalnico eno nadstropje višje. To sobo je želela Mojca, ko so prišli v novo stanovanjsko skupino: *»Sem si pa želela, ko sem pršla, da bi bla gor, da bi bli fantje tle na primer pa sem si želela, da ti štirje fantje, da bi jaz*

tam gor na vrhu imela garsonjerico s kopalnico pa bi mela mir, pa da bi meditirala pa počivala pa kej delala če bi lahk...», vendar do tega ni prišlo.

Glede življenja v stanovanjski skupini pravi: *»Vredu. Jaz sem se navadla mal na gužvo. Čeprav sem bla v bistvu skoz bolj samotarska in sem iskala svoje koticke, sem hotla bit sama. No zdaj me je to minilo.«*

VLOGA V KONFLIKTIH

Na vprašanje ali vidi v stanovanjski skupini kakšne slabosti in ali bi bilo možno kaj izboljšati, je Mojca začela govoriti o sebi: *»Ne vem. Jaz pri sebi nikol ne gledam na druge ampak če mi kdaj ne gre glih ko kot bi moralo, najprej si mislim najprej morš pri seb razčistit ne. - Aha. - In začet pri sebi kaj spreminjat ne pa pri drugih.«*

Tukaj je opazna neprehodnost stanovanjske skupine. Mojca, kot dolgoletni ekspert za življenje v stanovanjski skupini, ne izpostavi slabosti in predlogov izboljšav, ampak začne govoriti o svojem deležu, ko gre kaj narobe. Prav tako *»nikjer ni boljš«*. Ni boljše v lastnem stanovanju, ne pri bratu in ne v stanovanjski skupini. Vsekovsod je enako. Vsekovsod so konflikti in nekako *»morš nekaj čez dan prigurat«*. In Mojca pravi, da *»ni idealno nikjer. Vsekovsod pride, da moraš delat, vsekovsod pride do konfliktov... vsekovsod je tko.«* Ne čuti potrebe po izboljšanju. Potrebo po izboljšanju je izrazila na primer pri prostovoljstvu: *»Nisem nikol razmišljala o tem ampak fajm bi blo če bi blo še bolj aktivno ne. Bi šla v kino... Veš kaj si želim ne, da bi šla na DS-je (koncert).«*

V preteklosti je že izrazilo željo po tem, da bi s partnerjem živela skupaj pod okriljem organizacije, željo po lastni sobi, željo po vrnjeni opravljeni sposobnosti... Želje, ki so v bistvu običajne razvojne potrebe in niso bile uresničene. Zato je predlog, po še večji aktivnosti s strani mene kot prostovoljke, na nek način kompliment. Menim, da izraziti željo pomeni, da se v tem primeru počuti dovolj varno. Videti prednosti in slabosti pomeni, da se počutiš dovolj gotovega, da tvegaš neprijeten odziv in si upaš povedati svoje mnenje.

2.8.5. ALTERNATIVE

Alternativa je v SSKJ opredeljena kot položaj med dvema možnostma, od katere ena izključuje drugo (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1975). Strokovna delavka meni, da je stanovanjska skupina alternativa, vendar *»za marsikoga je pa na žalost včasih recimo težko noter priti al pa... skratka včasih je to že tko kot neka izjema no. Tko da to bi mogl bit velik*

bolj poskrbljeno, a ne, te stanovanjske skupine.«. V poglavju o dezinstitutionalizaciji sem pisala o soobstoju totalnih institucij in njenih alternativ, ki jih ravno zaradi soobstoja težko poimenujemo alternativa. Tekom branja literature in opazovanja sem veliko razmišljala ali je stanovanjska skupina alternativa in ali oseba, ki živi v stanovanjski skupini, vidi še kakšno drugo rešitev. Mojca ne razmišlja o drugih možnostih bivanja. Pravi, da še ne bi rada odšla iz stanovanjske skupine. Meni, da bi bilo kje drugje slabše. » *Zakaj? - Ja ne vem. Kje bi pa lahko bila?*«. To je vprašanje, ki zanima tudi mene. Ali obstajajo še kakšne alternative, ki bi omogočale čim večje izražanje enkratnosti posameznika in s tem avtonomnosti in samostojnosti.

BRAT

Ena izmed možnosti, ki jih je Mojca izpostavila, je bivanje pri bratu, kjer ima lasten vhod, kuhinjo, kopalnico in spalnico. Včasih gre tja čez vikend, ampak zelo poredko. Pravi, da: »*bolj ne bi spreminjala tega, da bi šla domov živeti.*«. Na vprašanje, zakaj ne bi živela pri bratu, je odgovorila: »*Ne bi zdržala v svoji bolezni. Dolg ne bi zdržala tam. Bi spet hotla it na nazaj.*«. Živeti v stanovanjski skupini zraven mesta, predstavlja Mojci veliko prednost ravno zaradi bolezni:

Kaj pa vam tu lažja glede bolezni v tej stanovanjski skupini?

<Tišina>

Zakaj vam je tu lažje glede bolezni pa ne recimo pri bratu?

»Jah ne vem. Jaz sem tle bliz bolnice ne. Kontrole mam tle. Zdaj bi mogla spet menjat tud psihiatra, bi mogla gor v K dobit ne. Tle mam bliz. Pa ne vem. Po moje mi ni nič, pridejo pa me kr odpeljejo v Polje. Sploh ne vem kaj naredim narobe. So me skoz, dokler nisem bla na organizaciji, so me skoz vozl u Polje ne.«

Poleg tega jo na bivanje doma vežejo neprijetni spomini, ki so vezani na psihiatrično bolnišnico. Organizacija je na nek način varovalni dejavnik pred strahom, kdaj jo bodo spet odpeljali v Polje brez razlage, kaj je naredila narobe.

SAMSKA SOBA

Ena izmed možnosti je tudi samska soba, ki si jo je najprej želela. Na vprašanje, ali si je vedno delila sobo z nekom, je odgovorila:

»Nisem mela še nikol sama. Pa tud zdaj nimam želje.«

Nimate želje...

»Sem si pa želela, ko sem pršla, da bi bla gor, da bi bli fantje tle na primer pa sem si želela da ti štirje fantje, da bi jaz tam gor na vrhu imela garsonjerico s kopalnico pa bi mela mir, pa da bi meditirala pa počivala pa kej delala če bi lahk...«

Pa ste izrazili to željo delavkam takrat?

»To pa ne vem, to pa ne vem.«

POD OKRILJEM ORGANIZACIJE

Mojca si torej ne želi živeti sama v stanovanju in ne pri bratu. Omenila je, da si je želela samsko sobo. Na vprašanje, ali bi živela sama v stanovanju, ki bi bilo pod okriljem organizacije, je odgovorila pritrdilno:

Aha. Kaj pa če bi imeli stanovanje za sebe pod okriljem organizacije?

»To pa ja.«

To pa ja. Ampak ima slučajno organizacija te možnosti? Veste kaj?

»Ma.«

Pa če bi hoteli bi lahko prišli do tega ali je kakšna posebna selekcija?

»Majo tud to. Če vidiš, da si sposoben se da vse zmenit.«

Aha. Ampak imate željo po tem?

»Ne«

Tukaj bi lahko izpostavila vidik potrebe po skrbi nad njo. Želi si več zasebnosti, vendar hkrati potrebuje, da nekdo skrbi zanjo. Ta tema se je tekom celotne analize kazala v delčkih. Mogoče je bila najbolj nazorno nakazana, ko sva se pogovarjali o obisku koncerta: *»Ja. Pa bi mene ti čuvala tam, da se ne bi kje izgubila?«* Prav tako se je že zgodilo, da je v odsotnosti dotične strokovne delavke Mojco skrbelo, da ne bo zmogla. Pogosto se prve dni ni počutila dobro.

Menim, da se lahko tukaj tema skrbi poveže s temo oskrbnika in vlogo stanovanjske skupine ter mene. Mojca nima nadzora nad svojimi financami in je odvisna od svojega brata. Brat ima moč, da lahko odloča ali bo Mojca še živela v stanovanjski skupini ali bo šla živeti v zavod. Prav tako ima tukaj moč psihiatrinja. Moč ima tudi strokovna delavka v stanovanjski skupini, ki se odloči ali ji bo dala kaj denarja za v mesto ali ne. In hkrati vsi skrbijo zanjo. V ta diskurz skrbi sem padla (ali pa sem že tam bila) tudi jaz:

»Preden sva šli na sprehod, sem na nočni omarici videla škatlico za tablete. Vprašala sem jo, če je že vzela popoldanske tablete. Rekla je da ja in me vprašala ali sem že jedla. Rekla sem da ja. Vprašala me je kaj. Povedala sem ji in jo vprašala zakaj jo to zanima in če hoče kaj pojesti pred sprehodom. Je rekla, da tako, ker jaz njo za tablete vprašam, pa mora ona mene tudi nekaj.«

Za tak naslov sem se odločila ravno zato, ker se mi zdi Mojca dovolj samostojna oseba, da bi lahko živela sama. In hkrati ugotavljam, da je bilo to moje mnenje samo na površinski ravni. Če bi res tako mislila, je ne bi spraševala, če je vzela tablete, ki jih jemlje že 25 let. Kot samostojno osebo sem jo videla iz vidika ohranjanja čistoče, prehrane... vse na kar postopoma privajajo stanovalce v stanovanjski skupini: *»Ne vem, delaš na nekih socialnih večerinah, polno je enih teh treningov, gospodinjska opravila. Te mlade fante mi učimo od začetka. Od umivanja rok a ne. Te stvari.«*. In hkrati to, kar jo je spravilo v stanovanjsko skupino – osamljenost zaradi nerazumevanja, drugačnosti... še vedno vzdržujem jaz, strokovni delavci in oskrbnik. Nad nami še vedno bdi predstava o težavah v duševnem zdravju, ki v celoti prevzamejo posameznika in je zato potrebno vse temu podrediti. Strokovna delavka na vprašanje, ali bi Mojca lahko živela samostojno, odgovori, da jo vidi še kar nekaj časa v stanovanjski skupini, po tem času pa bi bilo primerna celovita oskrba, kar je tudi kdaj omenila Mojca sama: *»Dobr saj tok stara zdej tud ni ampak ammm jaz mislim, da bo naslednji korak od nas, da bo siguren v neko institucionalno oskrbo. // Jaz M vidim ful v stanovanjski skupini. Jaz mislim, da ima tam svoje mesto no. Da bi ona zdaj sama živela... pa*

ne, da ne mislim, da ne bi bila zmožna ampak jaz ne vem če bi blo to to za njo. Kot prvo zjutri, ko budilke ne sliš, ona bi se zbudila vsako jutro ob dvanajstih. Kar bi pomenil, da bi zdravila prepozn vzela. Ona bi pol že poskrbela zase pa to, ampak enostavno ona rab tud to, da se neki okrog nje dogaja, da nima občutka, da je sama. Jaz mislim, da na dolgi rok to ne bi bilo to koristno za njo in ne vem kako bi se to izšlo.»

Prav tako to vzdržuje Mojca, ki je »sprejela« vlogo tekom 25-ih let izkušenj z drugimi. Skrb za Mojco je v bistvu nadzor, ki ga potrebujemo mi, da si lažje razložimo stvari, ki jih ne razumemo. Ker ne moremo ali pa nočemo sprejeti dejstva, da ne vemo, ne razumemo, ne slišimo in ne vidimo drugih. Da vse naštetu lahko rečemo samo zase in ne za druge. In hkrati smo odvisni od drugih. In dejstvo, da ne moreš popolnoma razumeti drugega in hkrati živiš z njim, je težko sprejeti. In nadzor izvajamo z urniki, s financami, s podpisom pogodbe, s preverjanem o jemanju tablet. Varnost in skrb sta nujno v povezavi z nadzorom in stigmo. Koliko skrbi/nadzora in varnosti ter omogočanje tveganja posamezniku pa je odvisno od tega, koliko je stigma kulturno pogojena oziroma z besedami Zavirškove: v kolikšni meri je hendikep travma družbe (2000).

BIVALNE ENOTE, SKUPNOSTNA PSIHIATRIJA IN RAZPISI

To kategorija sem dodala po pogovoru s strokovno delavko. Strokovna delavka je izpostavila potrebo po individualnih bivalnih enotah: *»Marsikakšen naš stanovalec, ki je že tle 10 let pa bi že absolutno lahko prešel iz te organizacije, ker ne vem je osvojil vse ampak zato, ker nima možnosti pa od države obljublajo že ne vem kok časa te individualna stanovanja«*. Ravno zaradi tega je omenila, da se v stanovanjski skupini začne odvijati nek začaran krog: *»Mi smo kar smo, za te naše pol ne. Za te naše pa je pol problem. Se pravim. Mamo v tem trenutku enih par takih, ki ko bi vsaj kej blo ne, bi lahko šli in smo tudi mi svoj namen dosegli a ne. A veš in lahk rečeš: aha tok in tok let rehabilitacije evo pa je to zdaj to ne. Potem pa a veš. Ljudje tle obtičijo tud ratajo nezadovoljni, jezni so na nas, na sistem. Razumeš to je tko kot en začaran krog pol ne. K nimaš neke perspektive konc koncev. Ti enkrat, ko dosežeš tist maksimum neki hočeš pol še. Neki svojga ne. Tko da ja. To je pač slovenska situacija.«* Kot največji problem navaja finance in nujnost po sistemskem preurejanju. Omenila je tudi novo podporno obliko koordinatorstva, o katerem je povedala: *»Sicer obstajajo ti koordinatorji obravnave v skupnosti to pomen, da ti se lahko vključiš v njihovo obravnavo ne vem živiš nekje sam, oni pridejo se dogovoriš oni pridejo parkrat na dom ampak kokr je slišat so tud zlo*

obremenjeni, velik jih majo in je pol težko, da bi ti večkrat k nekemu šol in to pol tud ni to a ne. Tko da ta skupnostna psihiatrija kokrkol obrneš je nujno potrebna no v vsakem pogledu.»

Ko sva govorili o sistemski ureditvi in financiranju nevladnih organizacij je izpostavila pomanjkljivosti pri razpisih: *»Ampak oni tud ko pišejo raznorazna pravila, konc koncev mi tud kot program mi se zavežemo, da bomo izvajali stvari točn tko kot jih prijavljamo. In to je na pet let a ne. In ti vseh pet let ne morš ti eno in isto delat ne. In ne vem za vsako stvar vprašat za neko spremembo... In oni to... Vidiš pol dostokrat, da tud program... Mislim jaz sem to večkrat opazila, da je program prilagojen razpisu zato, da boš ti pršu čez. Namest, da je razpis prilagojen programu. Ker so na konc koncev vsi odvisno od teh financ ne.»*

Tukaj se mi spet pojavlja dilema, ali je privatizacija na področju skrbi v tekoči moderni (Bauman, 2002) dobra smer za reševanje težav? Financiranje programa za pet let vnaprej daje zagotovilo, da bo organizacija »živela« naprej še najmanj pet let. Vendar se lahko v petih letih poveča število uporabnikov. To pomeni, da se pojavijo nove potrebe po večjem številu zaposlenih, večjih prostorih... in za vsako spremembo je potrebno zaprositi na novo. Prav tako je potrebno program prilagajati razpisu, da dobiš finance, da »preživiš«. Ali lahko tukaj naredim vzporednico z življenjem v stanovanjski skupini?

Preko selektivnih pogojev prideš v stanovanjsko skupino. Podpišeš pogodbo in se zavežeš, da boš upošteval: *»pogodbo o nastanitvi pa dogovor o izvajanju storitve in v teh dveh stvareh v bistvu so definirane pravice stanovalcev, kot odgovornosti stanovalcev pa tud naše odgovornosti«*. Če se vmes pojavijo nove potrebe – recimo iti s prostovoljko v mesto in hočeš nekaj denarja – zaprosiš strokovno delavko, ki je zadolžena za finance uporabnikov v stanovanjski skupini. In potem čakaš na odobritev ali zavrnitev. Če si zavrnen se moraš prilagoditi. Če se vmes pojavi potreba po samostojnem bivanju s partnerjem, pišeš prošnjo in čakaš na odobritev ali zavrnitev. O posledicah zavrnitve sem že pisala.

Tako kot za nevladne organizacije je tudi za posameznika, ki živi v stanovanjski skupini pod okriljem nevladne organizacije, potrebno najprej priti v krog kandidatov, ki se jih spleča financirati in za njih skrbeti. Hkrati pa je pogoj prilagajanje. Vendar samo z ene strani. Lahko bi rekla, da gre za krožno zatiranje. Zatiralec je vedno tudi zatiran. Tako ne moremo govoriti o inkluziji, ampak samo o integraciji, saj gre za prilagajanje ene strani. Vendar se zatiranje ustavi pri uporabniku, ki živi v stanovanjski skupini in: *»Morš nekaj čez dan prigurat.«*

2.9. SPREMINJANJE MOJIH POJMOVANJ RAZISKOVALNEGA PROBLEMA TEKOM RAZISKOVANJA

Raziskovalna vprašanja, ki sem jih zastavila na začetku so se spreminjala po vsakem natipkanem intervjuju z Mojco. Ker sem delala intervjuje z Mojco po delih, sem vedno bolj dojemala svoj delež pri načinu postavljanja vprašanj, ki so nakazovala moje predpostavke o tem, kaj povzroča bivanje v stanovanjski skupini trajno oziroma ne prehodno. V nadaljevanju bom opisala predpostavke in spreminjanje fokusa mojih opazovanj.

Preden začnem podrobneje opisovati moja pojmovanja, je potrebno razložiti nekatere pojme, ki jih v tem poglavju pogosto omenjam. S pojmom organizacija stanovanjske skupine zajemam delitev dela, nadzor nad financami in odnose med strokovnimi delavci ter stanovalci. Pojem samostojnega bivanja (življenja) dojemam kot bivanje v lastnem prostoru, kjer je omogočena intimnost posameznika in avtonomnost. S pojmom avtonomnost mislim na zmožnost odločanja o stvareh, kot so: vzdrževanje prostora, čas prihoda domov, financ, možnost intimnih stikov, pogovorov... Pojem alternativa pomeni takšno oblika bivanja, ki ni v totalni instituciji in v primarni družini. Kako opredeljujem samostojnega posameznika, pa podrobneje razložim tekom tega poglavja.

Sprva sem videla problem v stanovanjski skupini in sistemski ureditvi države na področju socialnega varstva. Menila sem, da je Mojca sposobna bivati samostojno brez stanovanjske skupine. Pravila v stanovanjski skupini sem razumela, kot da so v nasprotju z normalizacijo. Menila sem, da narekovanje tempa, določanje opravil, nadzor nad financami ... zanika posameznikovo avtonomnost. Prav tako sem bila prepričana, da s takšno organiziranostjo posameznik težko ohranja individualnost in težje živi samostojno. Vendar, če oseba nima dovolj denarja, s tem tudi nima dovolj velike možnosti izbire, kje in kako bo živela in katere storitve bo koristila. Predpostavljala sem, da si Mojca želi živeti samostojno s podporo. Predpostavljala sem tudi, da je stanovanjska skupina časovno trajna oblika zato, ker sistem (država) ne financira oblike samostojnega načina življenja. Na stanovanjsko skupino sem gledala kot na fazo, ki traja dalj časa in je najboljši približek samostojnega življenja v skupnosti. Nato se posameznik vrne k družini ali v celostno oskrbo.

Nato sem začela gledati na časovno vmesnost stanovanjske skupine drugače. Videla sem predvsem Mojčino plat. Bila sem pozorna na to, da ji bivanje v stanovanjski skupini ustreza in da je opustila željo po popolnoma samostojnem bivanju, saj meni, da potrebuje pomoč. Zato sem predvidevala, da ji stanovanjska skupina predstavlja varnost in stabilnost (tudi s

pravili, nadzorom nad financami...). Omogoča ji pomoč v kriznih obdobjih in socialne stike (čeprav samo med stanovalci in strokovnimi delavci). Bila sem nekako sprijaznjena in pomirjena s predpostavko, da je stanovanjska skupina edina primerna rešitev za Mojco in da Mojca z odsotnostjo želje po samostojnem bivanju vzdržuje neprehodnost, s tem pa tudi stanovanjska skupina po 10-tih letih bivanja ni več prehodna struktura.

Nato sem začela opazovati njen način preživljanja vsakdana: »Mojca kuha, čisti, gleda televizijo, šiva gobeline in bere knjige. V družbi več ljudi se pogosto izklopi. Pravi, da lahko sledi, če se pogovarja z nekom, če jih je pa več, pa se izgubi. Zato menim, da je Mojca sposobna živeti samostojno z občasno strokovno pomočjo in rednimi stiki s svojci in prostovoljci.« Na podlagi tega sem se spet vrnila malce nazaj k prvotni ideji s predpostavkami, da stanovanjska skupina onemogoča intimnost in vzdržuje stanje nemoči. Torej da časovno ne vmesnost vzdržuje organizacija, ki ne dela na tem, da bi se posameznik preselil v skupnost, ampak da se posameznik počuti varno. Hkrati pa sem predvidevala, da Mojca lahko živi samostojno, ker samostojno opravlja gospodinjska opravila in vzdržuje čistočo. V literaturi sem velikokrat zasledila, da v stanovanjski skupini veliko delajo na pridobivanju veščin in znanj za samostojno življenje. Začela sem se spraševati, zakaj sem mnenja, da je Mojca že samostojna? Pri sebi sem opazila, da sem Mojčino samostojnost videla skozi opravljanje gospodinjskih veščin in vzdrževanja čistoče. Tukaj sem uvidela, da definiranje samostojnosti in načina samostojnega bivanja ni nekaj absolutnega, ampak je relativno. Ponovno sem dojela, da se vzdrževanje čistoče, opravljanje gospodinjskih opravil... predpostavlja zame s strani okolja v katerem sem odraščala in v katerem živim. Kar pa ne bi smelo nujno enako veljati tudi za druge. In hkrati sem to preslikala na Drugega. Kaj je samostojnost, je odvisno od vsakega posameznika in od tega, kar je njemu najbolj pomembno. In kaj je pomembno Mojci, ki je prišla iz samostojnega življenja v stanovanju v stanovanjsko skupino? Odnosi.

Na to sem postala bolj pozorna, ko je strokovna delavka, na katero je bila Mojca zelo navezana, odšla. Začela sem se spraševati v koliki meri zaposleni vzdržujejo status quo in kako delajo s to navezanostjo pri ranljivih osebah? Glede takratnih Mojčinih pomislekov in dilem o stanovanjski skupini sem razmišljala v luči, da bivanje v stanovanjski skupini vzdržujejo odnosi. Le ti so samo znotraj stanovanjske skupine. Med sostanovalci, strokovnimi delavci in primarno družino. Potrebo po samostojnem bivanju izpodrine potreba po odnosih. Veliko sem razmišljala o interakciji med posameznikom in pomembnimi Drugimi in pomenu socialnega kapitala. S to strokovno delavko se je Mojca namreč res dobro razumela in njen

odhod jo je prizadel in pahnil v stanje obupa za nekaj tednov. Velikokrat se mi je Mojca potožila, ko je prišla v konflikt s kakšnim od stanovalcem ali strokovnim delavcem. Zato sem pričakovala, da bo na vprašanje o odnosih odgovorila, da bi lahko bili boljši. Vendar na to vprašanje je odgovorila, da so odnosi med njo in ostalimi v redu. Stanovanjska skupina je potrebna za ranljive in stigmatizirane posameznike, saj predstavljajo polje družabnosti in odnosov. Za odnose je pomembno, da so – šele nato je bistveno kakšni so. Menim, da se premalo zavedamo pomena socialnih mrež in socialnega kapitala ter kako močno stigma vpliva na količino teh dveh komponent. Prišla sem do točke, kjer sem videla, da samostojnost v Mojčinem primeru ni opravljanje gospodinjskih opravil, vzdrževanje čistoče, obiskovanje dnevnega centra ... ampak vzdrževanje odnosov. Samostojnost so v Mojčinem primeru odnosi. In ker lahko to potrebo zadovoljuje samo v stanovanjski skupini, je stanovanjska skupina najboljša možna rešitev za njo. Cilj ni samostojno življenje v skupnosti, ampak življenje z Drugimi in odnosi z Drugimi, ki omogočajo Mojčino samostojnost. Problem stanovanjske skupine je morda to, da vzdržuje in spodbuja te odnose le znotraj stanovanjske skupine. Kar pa ne pomeni, da nevladne organizacije, ki imajo pod okriljem stanovanjske skupine, tega ne bi hotele. Težava je v okolici, v kateri je stanovanjska skupina in stigmatiziran posameznik, ki živi v stanovanjski skupini ali sam. Od tukaj naprej sem dojemala samostojnost v luči vzdrževanja in vzpostavljanja socialnih mrež in posedovanja socialnega kapitala. Moj fokus opazovanja se je prestavil na skupnost – kakšna je in v kakšni smeri se iščejo alternativne rešitve.

Po intervjuju s strokovno delavko sem začela razmišljati o sistemskih rešitvah. Razmišljala sem zakaj stanovanjska skupina ni časovno vmesna oblika in kakšna bi morala biti skupnost, da bi omogočala prehodnost. V ospredje sem postavljala brokerstvo, ki sem ga videla za najbolj približan model, ki omogoča samostojno bivanje v skupnosti. Brokerstvo, kot ga dojemam jaz, je storitev, ki je najbolj približana posamezniku. Spraševala sem se ali ima iskanje alternativ v skupnosti plodna tla v času, ko peljeta gospodarstvo in socialna politika vsak v svojo smer? Prav tako sem videla prihodnost bolj temačno. Ali razvoj skupnostnih služb z lociranjem posameznika nazaj v primarno okolje k družini (ker financ za samostojno bivanje ranljivih posameznikov ni) pomaga državi, da preda stvari v zasebne roke in še bolj poudari individualizem? In kaj je tista končna točka, ki predstavlja relativno najbolj samostojno bivanje hendikepirane osebe? Ali je stanovanjska skupina res najboljša alternativna rešitev, kar jo premoremo?

Ponovno sem se vrnila na organizacijo življenja v stanovanjski skupini. Na podlagi delitve dela znotraj stanovanjske skupine in delitve dela znotraj postmodernih družin sem pogledala širše: kako organiziranost v stanovanjski skupini odraža širše družbene spremembe načine življenja? Na stanovanjsko skupino sem začela gledati kot na družbeni konstrukt, ki je nastal v drugačnih okoliščinah in sedaj »živi« svoje življenje v drugačnem času. Današnji čas vidim predvsem kot čas hitenja, potrošništva in izbire, kar se odraža tudi v oblikah skrbi v skupnosti. Tako kot je stanovanjska skupina nastala v nekem času, se tudi npr. brokerstvo razvilo v času izbire (storitev) in (kupne) moči. Dejavnike časovne prehodnosti nisem videla več samo v delovanju in organizaciji stanovanjske skupine. Prav tako se mi odsotnost Mojčine želje po samostojnem bivanju ni zdela več samoumevno. Videla sem skupnost. Če skupnost (in s tem tudi država) ni pripravljena sodelovati v omogočanju samostojnega življenja posameznika in z načinom delovanja in ravnanja s stigmatiziranimi osebami prikrajša te osebe za (legitimno) samostojnost, potem so skupnostne službe skupnostne samo na papirju.

In kakšno skupnost sploh želim ustvariti, da bi alternative uspele? Najverjetneje je v diplomski nalogi tudi nekaj prostora za moje vizije (iluzije). Skupnost, ki jo želim ustvariti, temelji na izmenjavi. Na izmenjavo gledam, kot na energijo, ki se preteka. Zadrževanje in kopičenje zase povzroči višek energije in preobremenitev tistega, ki poseduje dobrine. Tako kot je načelo v kapitalizmu, da mora denar krožiti, v »moji« skupnosti kroži izmenjava hrane, oblačil, besed in zanimanje za drugačno in tuje. Pri izmenjavi je pomembno, da stremiš k ohranjanju ravnovesja med dajanjem in prejemanjem. Zdi se mi, da znamo dajati (skrb za druge, oblačila zavodom ali donacije nevladnim organizacijam) in ne znamo prejemati (predvsem besed in mnenja drugih, pa tudi materialnih stvari). Zanimanje za drugačno in tuje je pomembno predvsem za spoznavanje samega sebe in s tem posledično za kvalitetno življenje v skupnosti. V tej skupnosti je bogata kultura prostovoljstva, ki ne temelji na diskurzu usmiljenja. Prostovoljno delo je priložnost za spoznavanje samega sebe in širjenje ter vzdrževanje socialnih mrež in socialnega kapitala in s tem dajanje moči sebi in drugim. Ponovno gre za izmenjavo, ki je kot energija v različnih oblikah.

2.10. REFLEKSIJA PROCES RAZISKOVANJA

Ker sem teoretični del pisala vzporedno z zbiranjem podatkov, sem si na vprašanja, ki sem jih strnila v prejšnjem poglavju, poskušala sproti odgovarjati v njem. V nadaljevanju bom pisala o treh dilemah, za katere se mi zdi pomembno, da jih osvetlim.

Najprej bom pisala o lastni motivaciji za pisanje diplomske naloge s takim naslovom. Nato bom izpostavila razlike med tehnikama raziskovanja, ki sem ju uporabljala pri raziskovalnem procesu. Poglavje bom zaključila s temo dometa kvalitativnega raziskovanja.

2.10.1. VNAŠANJE LASTNIH VSEBIN

Preko pisanja diplomske naloge sem se dotaknila vprašanja, kaj me je sploh pritegnilo k druženju z osebo, ki ima dolgotrajne stiske v duševnem zdravju. Prišla sem do vprašanja ranljivosti in predvsem ranljivosti (študentov) socialne pedagogike. Za primer podajam izsek refleksije:

»Ranljivost ni neko začetno stanje, ki nakazuje izboljšanje. Ni začetna točka, da si priznaš in potem delaš na tem. Ranljivost je rez, ki jo skušaš in se trudiš vsak dan zapolniti z drugimi vsebinami in dejanji. Ranljivost je nenehno dokazovanje zanikanja brazgotine. Ranljivost je in ni začetek in ni konec. Lahko se jo ozaveš in lahko leži potem nekje v temnem kotu in ob slabih dnevih pride na plano v vsej svoji razsežnosti. Je ozadje izstopajočih vedenj, ki so nam nesmiselne in ne umne. Ranljivost je okvir skozi katerega gledamo svet. In hitro prekrivanje in iskanje izhoda iz stanja ranljivosti je ranljivost socialnih pedagogov. Tendence po reševanju, po spremembi... Ker to potrebujem, da imam občutek, da imam moč. Za moj občutek moči potrebujem nekoga, ki tega nima. Ko mu jo dam - se tudi sama počutim močno. Moja ranljivost se manjša z ranljivostjo ranljivega. Delo z ranljivimi zapolnjuje mojo brazgotino...«

Tudi razlog, zaradi katerega sem izbrala tak naslov diplomskega dela, je veliko bolj povezan z mano in doživljanjem trenutne situacije mladih, kot pa s situacijo Drugega. To se je predvsem pokazalo pri zastavljenih raziskovalnih vprašanjih, kjer sem predpostavljala, da Mojca želi živeti samostojno. V resnici pa je to moja potreba, ki sem jo nevede prenesla tudi na Mojco. Ker dojemam položaj mladih (brezposelnost, neurejena stanovanjska politika) kot odraz strukturnih neskladij s strani države, sem predpostavljala, da so zaradi podobnih neskladij to stisko doživljajo tudi druge ranljive skupine.

2.10.2. RAZLIKE MED TEHNIKAMI RAZISKOVANJA

V nadaljevanju se mi zdi pomembno, da izpostavim prednosti opazovanja z udeležbo. Opazovanje z udeležbo ne omogoča samo bolj poglobljenega vpogleda v situacijo drugega. Omogoča tudi vpogled vase in potovanje po svojih strahovih, dilemah, prepričanjih... in zavedanju svoje vloge v situaciji drugega, ki je veliko večja kot sem mislila sprva. Hkrati pa moram izpostaviti omejitve intervjuja. Če bi opravila samo intervju, ne bi dobila tiste globine in uvida v situacijo, ki seveda tudi zdaj ni končen. Z Mojco se družim več kot eno leto. In veliko sva se že prej pogovarjali o stanovanjski skupini. Na podlagi tega sem si ustvarila okvir vprašanj, kaj me zanima in kaj sem največkrat opazila. Zaradi konfliktov v stanovanjski skupini in odvzemu opravilne sposobnosti sem predvidevala, da je Mojca nezadovoljna z načinom bivanja in če bi imela pogoje, bi živela samostojno. Vse to sem pričakovala, da mi bo tudi povedala in da ne bo potrebno postavljati veliko vprašanj, ter bo ona sama prosto pripovedovala. Na nek način sem se hotela zavarovati, da bom odgovore na vprašanja tudi dobila. Vendar sem opazila nekaj pomembnega, kar mi je na začetku pisanja podrlo vsa pričakovanja in predstave o tem, kako bom pisala diplomsko nalogo. Odgovori na moja vprašanja s strani Mojce so bili kratki in drugačni. Bili so tudi kontradiktorni. Mislim, da je ob vklopu snemalnika, Mojca prevzela drugo vlogo. Ni izpostavljala težav, samo prednosti. Menila sem, da to ni realna situacija. In potem se je začel proces dojemanja drugačne razsežnosti stanovanjske skupine, družbe in mene, ki se kaže tekom diplomskega dela.

Zato menim, da samo intervju v tem primeru ne bi bil dovolj. Kot socialni pedagogi veliko delamo z ranljivimi in stigmatiziranimi posamezniki. In za prikaz situacije (ki so vedno kompleksne in prepletene) ni dovolj samo intervju. Intervju je zbiranje podatkov s pomočjo besed. In izbor besed je vedno pogojen s socialnim okoljem (Razpotnik, 2007). To pomeni, da samo na podlagi intervjuja brez opazovanja ne bi dobila uvida v to, kar odgovori odražajo. Čeprav je stanovanjska skupina alternativa, je prav tako institucija za katero veljajo neke vrednote, norme in pravila vedenja in odzivanja. In zaradi visoke selekcije ter omejenega števila stanovanjskih skupin, se je potrebno truditi, da ostaneš v njej. Kar pomeni, da je potrebno paziti kaj lahko rečeš in kaj ne. Tudi če je prispevek v diplomski nalogi anonimen. Po stanovanjski skupini namreč ni druge strukture bivanja, ki bi omogočala način življenja, kot si ga želiš. Je samo primarna družina, totalna institucija ali pa skupnostne službe, ki so na razpolago če živiš v primarni družini. Stanovanjska skupina je najbolj približana načinu življenja v skupnosti, ki hkrati varuje pred skupnostjo, saj le-ta ohranja in vzdržuje stigmo drugačnih.

2.10.3. DOMET KVALITATIVNEGA RAZISKOVANJA

Moje diplomsko delo je napisano subjektivno in težko bi govorili o objektivnosti pri kvalitativnem raziskovanju. In ravno to subjektivnost je treba spoštovati in jo sproti reflektirati (Vogrinc, 2008). Pisanje refleksij mi je zelo pomagalo pri nadaljnjem iskanju literature in pri pisanju analize. Subjektivnost v celoti ne more biti reflektirana, saj ostaja še veliko nepredelanih in nezavednih stvari v nas, ki pridejo na plan postopoma in v različnih življenjskih obdobjih. Vendar menim, da je refleksija pomemben segment kvalitativnega raziskovanja.

Tudi ko opazujemo, smo »vpleteni v primer in smo njegovi soustvarjalci« (Razpotnik, 2007, str. 74). Zavedanje subjektivnosti in vpetosti v okolje ter v soustvarjanje odnosov, pomenov, tudi besed... je tisto, za kar mislim, da v mojem diplomskem delu prikaz drugačnega pogleda na stanovanjsko skupino. Vsi skupaj soustvarjamo realnost in jo nenehno preoblikujemo. Tako kot so moja vprašanja pogojena in so v skladu z mano so Mojčini odgovori bili v skladu z njo in so pogojeni z okoljem v katerem sva se pogovarjali. In če je realnost spremenljiva je na nas, da jo ne jemljemo za samoumevno in statično ampak z njo kot tako ravnamo kot si zasluži – da jo nenehno na novo ustvarjamo. Tako je tudi opredelitev stanovanjske skupine je potrebno na novo ustvariti.

2.11. SKLEP

Preko empiričnega dela sem si poskušala odgovoriti na raziskovalna vprašanja in s tem posredno doseči cilje, ki sem si jih zastavila. Stanovanjska skupina je pomembna struktura bivanja za osebo, ki ima dolgotrajne težave v duševnem zdravju. Z urnikom opravil, delitvijo dela, pravili, nadzorovanjem osebnih financ in možnostjo prostovoljstva je življenje v stanovanjski skupini predvidljivo in s tem tudi varno. Takšen način življenja zahteva tudi prilagoditve, saj posameznik v stanovanjski skupini živi z še ostalimi člani, katerim je skupno samo to, da imajo diagnozo s področja težav v duševnem zdravju. Tako se je Mojca privadila na gnečo v stanovanju in tudi ko pride do konfliktov, najprej vpraša samo sebe, kaj je naredila narobe. Kot sem že omenila, sem predvidevala, da si Mojca želi živeti samostojno, vendar je bilo moje predvidevanje napačno. Mojca ne želi živeti sama v stanovanju, saj je v bistvu prišla živeti v stanovanjsko skupino iz bivanja v stanovanju svojega brata. Zato želi tudi v prihodnosti ohraniti trenutno situacijo. Tako tudi ne razmišlja o tem, kje so njeni viri moči za zmožnost samostojnega bivanja, saj nima želje po tem. Stanovanjska skupina ji predstavlja preskrbljenost v materialnem in socialnem smislu. Prav tako strokovna delavka vidi Mojco v

stanovanjski skupini predvsem zaradi komponente družabnosti, ki jo omogoča življenje v stanovanjski skupini, kljub temu da je Mojca sposobna živeti samostojno. Mojca zna skrbeti zase, vendar to ni dovolj za samostojno življenje. Potrebna je tudi zagotovitev družbenega življenja izven stanovanjske skupine. Zato bi bilo potrebno spremeniti definicijo stanovanjske skupine, saj se že dolgo ne gre več samo za to, da pomaga posamezniku pri osvajanju veščin, ki so potrebne za samostojno življenje. Stanovanjska skupina kot taka ni vmesna struktura, ker za njo ni nič, pravi strokovna delavka. Možnosti samostojnega bivanja vidi strokovna delavka v individualnih enotah pod okriljem organizacije, ki jih za enkrat še ni, in v skupnostni psihiatriji.

3. ZAKLJUČEK

Stanovanjska skupina je nastala kot negacija totalnih ustanov. Kot struktura bivanja predstavlja prostorski in odnosni vmesni prostor (Flaker, 1998a). Je vmes med totalno ustanovo in življenjem v skupnosti in je vmes med vlogo pacienta in vlogo avtonomnega posameznika. Preko učenja v vsakdanu bi naj postopoma uresničevala cilj stanovanjske skupine kot vmesne strukture - samostojno življenja v skupnosti. Vendar Mojca ni prišla v stanovanjsko skupino iz totalne institucije. Prišla je iz stanovanja, v katerem je živela z bratom in nekaj časa sama. Mojca še hoče ostati v stanovanjski skupini in ne vidi druge možnosti bivanja. V stanovanjski skupini je že 13 let in še želi biti. Pogoji, da ostane v stanovanjski skupini je, da upošteva dolžnosti stanovalca, ki so opredeljene v pogodbi o nastanitvi. Stanovanjska skupina omogoča varnost, stabilnost in odnose le tako, da je bivanje v njej neomejeno in zagotovljeno.

Dejavnikov, ki delajo stanovanjsko skupino za časovno ne vmesno strukturo bivanja in s tem ne omogočajo prehodnosti, je več. Na sistemski (makro) ravni države, ni dovolj kvalitetnega in gotovega financiranja nevladnih organizacij, ki med drugim pokrivajo področje stanovanjskih skupin. Prav tako je komponenta trga začela prevladovati nad komponento države (Rončević. 2001), kar se kaže tudi na obremenitvi tretje komponente – lokalne skupnosti in družine. Preko zakonov in ureditve področja duševnega zdravja se tudi kaže širši družbeni odnos do te tematike. Smer v katero hitimo, ni na strani ranljivih skupin, ki niso zaposljive. Stigma povzroča nelagodje in strah pred neznanim, ter potrebo po nadzoru, ki je lahko preoblikovana v skrb za drugega. Hendikep prav tako otežuje posedovanje socialnega kapitala in širjenje socialnih mrež. Tako pridem do druge (mezzo) ravni.

Na skupnostni (mezzo) ravni posamezniku pod pretvezo stigme ne dovoljuje enakovrednega »vstopa« v skupnostno življenje. To se vidi predvsem pri Mojci, ki je prišla iz skupnosti živet v bolj »zavarovano« obliko življenja v skupnosti. Prepričana sem, da ni dovolj samo delo s posameznikom ampak tudi delo s skupnostjo. Menim, da merilo samostojnosti danes v veliki meri predstavlja skrb za finančno preskrbljenost, ki omogoča izbire in s tem mobilnost oziroma prehodnost. To se kaže tudi v novih oblikah skupnostnih služb (uporabnik kot stranka) in poudarku, ki ga ima način dela v stanovanjski skupini na področju nadziranja financ. Ob tem pa se pogosto zavoljo finančne varnosti pozablja na vzdrževanje in ustvarjanje socialnih mrež. Ker je prihodnost negotova in ker smo sami odgovorni za potek življenja, veliko časa posvetimo plačanemu delu in ustvarjanju varnosti. Za to so pomembne rutine in v času nenehnih sprememb potrebujemo svoje »male svetove« kjer si oddahnemo od divjega tempa izven naše hiše, stanovanja, sobe... V teh svetovih ni časa in energije za »nepotrebne« spremembe, ampak si posameznik v rutinah nabira novo energijo in zagon za življenje, ki se odvija izven njegovega sveta. Energijo posameznik ne izmenjava ampak preračunava, kako in kje jo je najbolj učinkovito porabiti. Zato opažam, da ljudje v zasebnem življenju nočejo spoznavati drugih, saj to lahko vnese spremembo in poruši ravnovesja za nekaj časa. Socialne mreže so prešle na večjo, bolj varno razdaljo pred nezaželenimi spremembami. Živimo namreč v času socialnih omrežij, ki (fiktivno) obstajajo na medmrežju. Tako lahko s klikom miške na križec zapremo pogovor, naredimo status nedosegljiv in ustvarjamo svoj profil po svoji želji ... Gre za nenehno preoblikovanje samopripovedi (Giddens, 2000). Tako tudi odnose menjavamo kot oblačila, in nanje gledamo zgolj kot na sredstvo zadovoljitev naših želj in ne potreb.

Prav tako bi bilo potrebno prevetriti na skupnostni ravni vlogo družine, ki ji v slovenskem prostoru dajemo (pre)velik pomen za skrb, nadzor in odgovornost za stigmatiziranega posameznika.

Tretji dejavnik je posameznikova (mikro) raven. Stigmatiziran posameznik zaradi neprijetnih izkušenj ponotranji vlogo in pričakovanja družbe do njega in tudi sam vzdržuje stanje, ki je v največji meri neprijetno zanj. Kar pa v bistvu ne odpravi duševnih stisk, ampak jih samo vzdržuje.

Stanovanjska skupina je ena izmed struktur bivanja za ranljive skupine. Da bi bila časovno vmesna struktura bivanja, je potrebno sodelovanje obeh strani. Opremiti posameznika z veččinami, ki so potrebna za enakovreden vstop v skupnost ni dovolj. Še več – je zanikanje

posameznikove avtonomnosti in njegovega načina spoprijemanja z vsakdanjikom. Učenje samostojnosti ni dovolj za samostojno bivanje. Tukaj se postavi vprašanje kaj so tista merila za pravilen vstop (in kakšna je »pravilna« definicija samostojnosti), kdo jih postavlja in kdo jih vzdržuje. Zato ne smemo govoriti o integraciji ampak o inkluziji. Inkluzija pa potrebuje avtonomne posameznike, ki tvorijo avtonomno družbo s stalno refleksijo (Bauman, 2000). Kar pomeni, da bi bilo potrebno reflektirati, kaj je samostojnost in na kakšen način lahko pridemo do samostojnega življenja. Menim, da je nastanek in delovanje stanovanjske skupine, kot časovno ne vmesne strukture bivanja, odraz družbenega stanja, ki ga proizvajamo vsi. Mojca, jaz, strokovna delavka in bralec, ki to bere.

4. LITERATURA

Anthony, W. A. (1993). Recovery from Mental Illness: The Guiding Vision of the Mental Health Service System in the 1990. *Psychosocial Rehabilitation Journal*, 16(4), 11-23.

Beck, U. (2001). *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.

Bedel, J. R., Cohen, N. L., in Sullivan, A. (2000). Case Management: The Current Best Practices and the Next Generation of Innovation. *Community Mental Health Journal*, 36(2), 179-194.

Brandon, A. in Brandon, D. (1992). *Praktični priročnik za osebe v službah za ljudi s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo Pedagoška fakulteta.

Bauman, Z. (2002). *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba/*cf.

Crane-Ross, D., Roth, d. in Lauber, B. G. (2000). Consumers' and Case Managers' Perceptions of Mental Health. *Community Mental Health Journal*, 36(2), 161-178.

Dekleva, B., Kozar, M. in Razpotnik, Š. (2012). Evalvacija programa nastanitvene podpore društva Kralji ulice po prvih štirih letih. *Socialna pedagogika*, 16(2), 95-132.

Dürkheim, E. (1992). *Samomor; Prepoved incesta in njeni izviri*. Ljubljana: Studia Humanitatis

Flaker, V. (1988). Problematika, ozveščanje, dialog: pedagogika Paola Freira. V *Skupinska dinamika v skupnosti ali Ni treba, da so vaši sestanki tako neznosni*. Ljubljana : Zveza kulturnih organizacij Slovenije : Višja šola za socialne delavce.

Flaker, V. (1998a). Opis stanovnjaških skupin v Sloveniji in analiza modelov življenja v njih. *Socialno delo*. 37(3/5), 257-269.

Flaker, V. (1998b). Odpiranje norosti – vzpon in pade totalnih ustanov. Ljubljana: Založba/ *cf

Flaker, V., Mali, J., Kodele, T., Grebenc, V., Škerjanc, J. in Urek, M. (2008). Dolgotrajna oskrba: Očrt potreb in odgovorov nanje. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Flaker, V. (2012a). Kratka zgodovina dezinstucionalizacije v Sloveniji. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*. XXXIX(250), 13-30.

Flaker, V. (2012b). Prostor in socialno delo. *Teorija in praksa: družboslovna revija*. 49(1), 53-70.

Flego, M., Sorta, H. in Orel, K. Proces dezinstucionalizacije in odprava prisile v posebnih socialnih zavodih – primer Socialno varstvenega zavoda Dutovlje. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*. XXXIX(250), 153-159.

Freud, S. (2001). *Nelagodje v kulturi*. Ljubljana: Gyrus.

Giddens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba/*cf.

Izhod Iz-hoda. (2012). *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*. XXXIX(250), 177-184.

Jerman, D. (1991). Dezinstucionalizacija in nova oblika psihiatrije. *Časopis za kritiko znanosti*. XIX (138/139), 103-112.

Lamovec, T. (2008). *Psihosocialna pomoč v duševni stiski*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Levine, J. in Levine, I. (2012). *Shizofrenija za telebane*. Ljubljana: Pasadena.

Loomis, C. P. in MxKinney, J. C. (1999). Dürkheim: mehanskain organska solidarnost. V *Skupnost in družba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Maturana H.R. in Varela F. J. (2005). *Drevo spoznanja*. Ljubljana: Studia humanitatis

Muršič, M. (1999). *Normalizacija norosti*. (Diplomsko delo). Pedagoška fakulteta, Ljubljana.

Napret, B. (1996). Biti ali ne biti v instituciji. *Teorija in praksa*. 33(4), 624-630.

Razpotnik, Š. (2006). Pogovor kot prizorišče ustvarjanja pomena. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik in D. Zorc-Maver (ur.), *Socialna pedagogika: izbrani koncepti stroke* (str. 73-86). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013-2020/ReNPSV13-20/ (2013). Uradni list RS, št. 39 (6. 5. 2013). Pridobljeno s <http://www.uradni-list.si/1/content?id=113130>

- Rončević, B. (2001). Nekaj nastavkov za sociološko obravnavo nevladnih organizacij. V D. Jelovac (ur.), *Jadranje po nemirnih vodah managementa nevladnih organizacij*. Ljubljana: Zavod Radio Študent
- Rutar, D. (1995). O solidarnosti in drugačnosti. V *Edina prava ljubezen je ljubezen do drugačnih*. Ljubljana: Vitrum.
- Rus, V. (1993). Teoretični okvir. V *Privatizacija na področju družbenih dejavnosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Sandstrom, L. K., Martin, D. D. in Fine, G. A. (2010). *Symbols, Selves, and Social Reality: a symbolic interactionist approach to social psychology and sociology*. New York: Oxford universty press.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: prva knjiga: A-čembalo. (2008). Ljubljana: Državna založba Slovenije
- Stojić, M. (2007). Izbris: od liminalnosti do metafore. *Časopis za kritiko znanosti*. 35(228), 148-154.
- Šadl, Z. (1992). Simbolični interakcionizem in definicija situacije. *Družboslovne razprave*. 9(14), 73-81.
- Šent (b.d.). Stanovanjska skupina (letak). Ljubljana: Šent
- Sent.si. (n.d.) Pridobljeno s http://www.sent.si/index.php?m_id=novice&n_id=109
- Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Švab, A. (ur.). (2004). *Psihosocialna rehabilitacija*. Ljubljana: Šent – slovensko združenje za duševno zdravje.
- Švab, A. (2012). Skupnostna psihiatrija. Znanstvena monografija. Pridobljeno s http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/word/STROKOVNI_CLANKI_-_razni/Skupnostna_psihiatrija_-_Vesna_Svab.pdf

Tönnies, F. (1999). Prvi razdelek: teorija skupnosti. V *Skupnost in družba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Tancek, M. (2008). Pravni in strokovni temelji delovanja Novega paradoksa. V *Novi paradoksi in stanovanjske skupine v Sloveniji*. Ljubljana: Novi Paradoks, Slovensko društvo za kakovost življenja.

Ule, M. (2003). Spremenjena razmerja zasebnosti in družinskega življenja v *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Videmšek, P. (2012). Prehodnost stanovanjskih skupin – kje se izgublja proces dezinstitutionalizacija. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*. XXXIX(250), 74-85.

Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Zakon o duševnem zdravju /ZDZdr/ (2008). Uradni list RS, št. 77 (28. 7. 2008). Pridobljeno s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200877&stevilka=3448>

Zaviršek, D. (2000). *Hendikep kot kulturna travma*. Ljubljana: Založba/*cf.

Zaviršek, D., Zorn, J. in Videmšek, P. (2002). *Inovativne metode v socialnem delu – Opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.